

IRODALMI MÚZEUM

A PETŐFI IRODALMI MÚZEUM HÍRLEVELE

Interjú Mészáros Tiborral

Dalí-illusztrációk

Új Petőfi-kézirataink

József Attila
összes eredeti fotója

2005. tavasz

V. évf. 1. szám

HÍREK	3.	oldal
GYŰJTEMÉNYGYARAPODÁS		
Vers- és levélkézirat a szabadságharc költőjétől <i>A Petőfi Irodalmi Múzeum Petőfi-gyűjteményének legújabb darabjai</i>	4.	oldal
KIÁLLÍTÁSOK		
Salvador Dalí mágikus illusztrációi		
<i>Kiállítás az ausztriai Maecenas Gyűjtemény anyagából</i>	5-6.	oldal
„A vidám természetű poéta”		
<i>Kiállítás Csokonai Vitéz Mihály halálának 200. évfordulója alkalmából</i>	7.	oldal
50 év – 50 fotó		
<i>Fotótárlat a múzeum fényképészeinek munkáiból</i>	8.	oldal
Idesereglik, ami tovatűnt		
<i>József Attila összes fényképe</i>	9-10.	oldal
INTERJÚ		
A Márai-életmű bővületében		
<i>Beszélgetés Mészáros Tiborral, a Könyvtár munkatársával</i>	11-13.	oldal
KÖNYVBEMUTATÓ		
Balogh Attila és Attila Balogh		
<i>Egy angol nyelvű verseskötetről</i>	14.	oldal
Koszorúzás, zenés irodalmi műsor és kötetbemutató		
<i>Március 15. a Petőfi Irodalmi Múzeumban</i>	15.	oldal
SZÍNHÁZ		
Női profilok reflektorfényben		
<i>József Attila két szerelme a Felolvasó Színpadon</i>	16.	oldal
LEVÉLTÁRLAT		
Múltnak kútja II.		
<i>Csemegés a Petőfi Irodalmi Múzeum levéltári múltjából</i>	17-18.	oldal
VENDÉGKÖNYV		
Búcsú bezárult kiállításainktól	19.	oldal
INFORMÁCIÓ	20.	oldal

IRODALMI MÚZEUM

A Petőfi Irodalmi Múzeum hírlevele
ISSN 1588-2942 V. évf. I. szám; 2005. tavasz
Kiadja a Petőfi Irodalmi Múzeum
Megjelenik negyedévente
Weboldal: <http://www.pim.hu>; www.pimmedia.hu
Cím: 1053 Bp., Károlyi Mihály u. 16.
Tel.: 317-3611/246, Fax: 317-1722
Felelős kiadó: Ratzky Rita
Főszerkesztő: Sulyok Bernadett
Főszerkesztő-helyettes: Unger Zsolt
Olvasószerkesztő: Thuróczy Gergely
Látványterv: Gaál Réka
Tördelés, nyomdai kivitelezés: B.esT. Nyomda
Fotó: Dobóczy Zsolt, Gál Csaba, Szántó Endre

PETŐFI IRODALMI MÚZEUM

1053 Budapest, Károlyi Mihály utca 16.
Tel.: 317-3611, 317-3450, Fax: 317-1722
E-mail: muzeuminf@pim.hu, Weboldal: www.pim.hu
Látogatási idő: 10-től 18 óráig. Hétfő szünnap.
A Tamási Áron Emlékszoba hétköznap 10-18 óráig látogatható.
Kutatószolgálat a tudományos kutatók és a média számára:
Könyvtár: H-Cs: 10-16
Kézírtattár: H-Cs: 9-16
Művészeti és Relikviatár: H-Cs: 10-16
Hang- és Videótár: H-Cs: 10-16

BELÉPŐJEGYEK:

Salvador Dalí mágikus illusztrációi
Felnőtt: 500,-
Gyermek, nyugdíjas: 250,-
Állandó kiállításainkra a belépés ingyenes.
Felnőtt: 280,-
Gyermek, nyugdíjas: 140,-
Családi: 560,- (2 felnőtt és kiskorú gyermekek)
Mindegyik múzeumba egy hétig érvényes kombinált jegyek:
Felnőtt: 560,-
Gyermek, nyugdíjas: 280,-
Tárlatvezetés: 920,-
A tárlatvezetésre dr. Kozma Évánál lehet jelentkezni. Telefon: 317-3611/245
E-mail: muzeumped@pim.hu

Fülhallgatós tárlatvezetés

magyar, angol és német nyelven
Magyar nyelvű: 460,-
Idegen nyelvű: 1150,-

BUDAPESTI EMLÉKMÚZEUMAINK

Kassák Múzeum
1033 Budapest, Fő tér 1. Tel.: 368-7021

Kassák Lajos irodalmi és képzőművészeti munkássága 1915-1967

Állandó kiállítás – a belépés díjtalan
A legutóbbi 25 év magyar művészete a Hernádi-gyűjteményből / 2005. június 19-ig
Belépőjegyek:
Felnőtt: 150,-
Gyermek, nyugdíjas: 100,-
Családi: 300,-
Nyitva: 10-től 18 óráig. Hétfőn zárva.

Ady Emlékmúzeum

1053 Budapest, Veres Pálné utca 4-6. Tel.: 337-8563
Ady és Csinszka pesti lakása
Állandó kiállítás – a belépés díjtalan
Tárlatvezetés: 700,-
Nyitva: K-Cs-P: 10-18 óráig
Sze-Szo-V: 10-16 óráig

Jókai Emlékszoba

1121 Budapest, Költő utca 21. Tel.: 395-2605/443
Gyümölcsfák, rózsák, regények
Jókai Mór és a Sváb-hegy
Állandó kiállítás – a belépés díjtalan
Nyitva: Sze-P: 10-14 óráig, Szo-V: 10-16 óráig

A kortárs magyar irodalom legprominensebb alkotói közé tartozó **Kertész Imre** és **Esterházy Péter** Hangoskönyveinek bemutatójának adott otthont a Károlyi-palota 2005. február 9-én. A Magvető Könyvkiadó és a Petőfi Irodalmi Múzeum közös kiadású két CD-jén színészek helyett a szerzők olvassák fel saját műveiket. Az egyik album válogatás Kertész Imre műveiből: részletek hangzanak el a *Sorstalanságból*, esszéiből, a *Gályanapló* és a *Valaki más* című kötetekből. A másik album az *Egy nő* című regény teljes szövegét tartalmazza Esterházy Péter előadásában. A szerzőkkel Kelevéz Ágnes irodalomtörténész, a múzeum Hang- és Videótárának munkatársa beszélgetett.

Wagner Nándor szobrászművész **József Attila-szobra** 2005. április 5-től 18-ig a Károlyi-palota kertjében állt, mielőtt Nagyváradon, a művész szülővárosában véglegesen elhelyezték. A bemutató megnyitó beszédét Ratzky Rita főigazgató asszony mondta, majd mindenkit meghívott az aznap megnyílt József Attila fényképeiből készült kiállításra. Wehner Tibor művészettörténész a korabeli kritikák tükrében beszélt a szoborról, 1955-ös elutasító és támogató véleményeket ismertetett. Supka Magdolna Széchenyi-díjas művészettörténész felidézte az ötvenes évek művészeti életét, felolvasta a József Attila-szoborról készült kiadatlan értékelését és kritikáját. Tőkés László királyhágó-melléki református püspök áldást mondva köszönettel átvette a műalkotást.

Szépirodalmi folyóiratokat bemutató sorozatunkban a **Holmi** című irodalmi-kulturális havilap estjére számos érdeklődő látogatott el, 2005. április 6-án megtelt a Károlyi-palota Díszterme. A periodika létrejöttéről Réz Pál alapító főszerkesztő beszélt, elárulta, hogy névválasztásukban szerepet játszott a felvilágosodás korában Bessenyei György által megjelentetett *A Holmi* című kiadvány. A lap immár több mint tizenöt éve, 1989 óta olvasható, az egyik meghatározó kulturális fórummá vált. Radnóti Sándor a bírálókat szerkesztőjeként, Várady Szabolcs pedig a versrovat vezetőjeként nyilatkozott. Réz Pál azt a kritikát fogalmazta meg folyóiratukkal, de általában az összes jelenlegi irodalmi lappal szemben, hogy ha a *Nyugat* egyes számaint kezébe veszi, sok mindent megtudhat arról a korról, miliőről, amelyben az akkori írások születtek, ez azonban a mai periodikákról nem mondható el. Az est folyamán jó pár régi és új szerző műveiből hangzottak el részletek: Kányádi Sándor, Kiss Judit Ágnes, Kovács András Ferenc, Kőrösi Imre, Polcz Alaine, Rába György és Spiró György alkotásaiból hol a szerző, hol pedig Helyey László színművész és Havas Judit előadóművész olvasott fel.

A József Attila Társaság és a Ráday Könyvesház műfordítói konferenciát szervezett a 100 éve született költőt ünnepeelve „*Ó Európa hány határ*” címmel, ahol József Attila idegen nyelveken megjelent verseivel foglalkoztak 2005. április 8-9-én: első nap a IX. kerületi önkormányzat tanácstermében, a másodikon a Petőfi Irodalmi Múzeumban. A rendezvényt Fejtő Ferenc, Franciaországban élő író is megtisztelte jelenlétével, bevezetőt mondott. József Attila népszerűségét mutatja, hogy az ő műveit fordították le huszadik századi alkotóink közül a legtöbb nyelvre. Az előadások foglalkoztak a franciául, olaszul, románul, spanyolul, oroszul, lengyelül, szerbül, cigány nyelven, németül, angolul és svéd nyelven megjelent fordításokkal.

A **Költészet Napján**, április 11-én József Attila századik születésnapját ünnepeltük, a Petőfi Irodalmi Múzeum aznap több rendezvényt is szentelt e jeles évfordulónak. Délután 11 órakor helyet adtunk a Magyar Nemzeti Bank József Attila-emlékérme sajtóbemutatója számára. A száz esztendeje született költő tiszteletére 10 forintos címletű, réz és nikkelt ötvözetéből álló, 27 000 darab forgalmi érme készült. 13 órakor a Sebő együttes *Rejtelmek* című, József Attila verseiből összeállított zenés műsorát hallgatta meg több általános és középiskolai osztály, valamint érdeklődő felnőttek. Este pedig a Petőfi Irodalmi Múzeum Felolvasó Színpada Sipos András *Édösöm...* című drámai levélkölteményét adta elő, amely Vágó Márta és József Attila szerelmi viszonyát mutatta be.

Irodalmi szalon sorozatunkban **Móricz Zsigmond** hagyatékának érdekességeiről tartott előadást Hegyi Katalin muzeológus, valamint bemutatta az általa rendezett *Életem regénye* című Móricz-kiállítást 2005. április 19-én.

Kelevéz Ágnes, Esterházy Péter és Kertész Imre

Wagner Nándor József Attila-szobra

Réz Pál, Radnóti Sándor,
Várady Szabolcs és Havas Judit

A Sebő Együttes

Hegyi Katalin tárlatvezetést tart

Vers- és levélkézirát a szabadságharc költőjétől

A Petőfi Irodalmi Múzeum Petőfi-gyűjteményének legújabb darabjai

A Kézirattár két Petőfi-autográfjal gazdagodott 2004-ben. Egy költemény és egy levél kézirataról van szó, amelyek szövegét eddig egy másik kéziratról, illetve nyomtatott forrásból ismertük.

A kéziratok vásárlásának jelentősége a gyűjtemény számára igen nagy, ugyanis a Petőfi Irodalmi Múzeum, a magyar irodalom országos múzeuma 1982 óta nem tudott vásárolni Petőfi vers- vagy prózakéziratot, mert az árak mindig olyan magasak voltak, hogy az intézmény éves költségvetéséből, annak gyűjteményezésre szánható részéből nem tudta volna kifizetni. Sok szép dolgot vásároltunk, de ilyen magasra nem nézhettünk. Kéziratok mellett első kiadású könyveket, írói könyvtárakat, festményeket, szobrokat, grafikákat, tárgyakat és hanganyagot is kell vennünk ahhoz, hogy kiállításokat hozhassunk létre, ami az intézmény fő feladata. Itt felmerül két fontos szempont: mi a kéziratos nemcsak gyűjtjük, archiváljuk, hanem kiállításainkon (egy ideig eredetiben, később másolatban) szerepeltetjük is. Ezért van nálunk jobb helye egy eredeti Petőfi-kéziratnak, mint mondjuk, egy másik közgyűjteményben, amely nem kiállító hely. 1996-ban, amikor magántulajdonból (Mészáros Emőke) felbukkant Petőfi Sándor első kötetterve, az *Ibolyák* kézirata, amely hat versét – köztük korábban ismeretleneket is (*Engesztelés*, *Színésztársamhoz*) – és két, korábban nem ismert elbeszéléseinek (*A párhaj*, *A bajazzo*) kézirátát tartalmazta, fel sem merült, hogy ötmillió forintért, amely akkor egy közgyűjtemény számára elképzelhetetlenül nagy összeg volt, megvehessük. A kötetet az Országos Széchényi Könyvtár kézirattára sem vásárolta meg. Így aztán magánkézbe került.

A Petőfi Irodalmi Múzeum által mostanában (szponzori támogatásból) megvásárolt kézirát, Petőfi *A virágok* című verse (jelzete: P. 124) 1847 áprilisában született, szövege ismert, a költő életében nem jelent meg. Ezen kívül létezik egy másik kézirát is, amely az Országos Széchényi Könyvtár tulajdona. Megítélésem szerint nemzeti klasszikusaink minden kézirata, kézirátváltozata felbecsülhetetlen érték a kutatás szempontjából. A költők, az írók munkáinak kritikai, jegyzetes kiadásai számon tartanak minden szövegváltozatot, amelyeket elsősorban a kéziratoskat ismerve dolgozhatunk fel. Egy-egy mű szövegének végleges kialakulását kísérhetjük végig, ha mindegyik kézirátához, korabeli megjelenési formájához hozzáférhetünk. *A virágok* szóban forgó kézirata Vasberényi Géza dunavecsei gyűjtő, amatőr Petőfi-kutató gyűjteményében őrződött meg. A helytörténész pontos leírást adott az általa vásárolt kéziratos provenienciájáról. A kéziratosok sorában a 7-es szám alatt van, az összes anyag vonatkozásában a 297-es számon. Jelen kézirát hátoldalán található egy mondat Jókai kézírásával: „Jól ismerem Petőfinek ezt a költeményét – Jókai Mór.” Tehát kézirátunk egyben Jókai-autográf is. A gyűjtő feljegyezte a vásárlás adatait is: „Vettem 1940. karácsonyán dr. Szalay, szegedi rendőrkapitány hagyatékából.”

Ugyancsak 2004 végén került a tulajdonunkba Petőfi Sándor Orlai Petrycs Somának küldött 1847. november 17-i levelének kézirata (jelzete: P. 125). Petőfi Sándor anyai ági másod-unokatestvérének, az ismert festőnek, Orlai Petrycs Somának írott, s megőrződött nyolc levele közül az alábbi (nagy részt a NKÖM, Hiller

István volt kulturális miniszter úr által nyújtott támogatásból, kisebb részben saját erőből megvásárolt) szövegét eddig nem kéziratosból, hanem Gyulai Pál kötetéből ismerhettük (*Vegyes Művei III*. Pest, 1863, 293–294.). Ebből közlik Petőfi levelezése kritikai kiadásának sajtó alá rendezői, V. Nyilassy Vilma és Kiss József is (*Petőfi Sándor Összes Művei VII*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1964, 109.).

Ez a levél több másik társaságában Ernst Lajos műgyűjtő tulajdonában volt a gyűjtemény elárverezéséig – amint erről a levél hátoldalán látható pecsét is tanúskodik. Vasberényi Géza 1938-ban vette meg, kéziratainak 6. darabja, a teljes gyűjtemény 188. tétele. Halála után az örökösök eladták, később Kiss Ferenc tulajdonába került. A szöveget az ő jóvoltából és engedélyével a Mezei Márta irodalomtörténész születésnapjára irodalomtörténetesek által készített emlékkönyvben közöltem. A levélpapíron, amely egyben borítékul is szolgált, megőrződött Petőfi címzése és ismert piros viaszpecsétje is: „Petrics Soma barátomnak Bécsben Stadt, Renn Gasse, Nro 154. 4 Stock, hintere Stiege.” Eddig kézirát hiányában a címzést nem ismertük. A levél szövege:

Pest, novemb. 17. 1847.

My dear Samuel!

Ma kaptam leveledet. Sietek válaszolni. Én fél esztendő óta úgy szólván nem is voltam itt. Innen hosszú hallgatásom. Holnap lesz két hete, hogy megérkeztem Erdélyből... feleségemmel. Ma tíz hete, hogy megházasodtam. Biz úgy, öcsém. Hosszu volna boldogságomat leírni, s az írás után sem képzelned, míg feleségemet személyesen nem ismered. Siess le; méltó, hogy megismerd. Attól tartok, hogy te soha sem házasodol meg, mert nagyon készülsz neki... ex tempore kell ezt tenni, hogy elszűljön. Lásd én soha sem készültem. Denique boldogságos vagyok. Verseim második kiadása most van nyomtatás alatt, ebből okvetlenül küldök egy példányt; az elsőből nem küldhettem, mert ingyen példányaimat elkaptoktól. Leveleidet mindig szívesen veszem és várom erősen. Lakásom: dohány-utca, nro 373. Pingálj dühösen és szeresd vesztül téged szerető

Petőfi Sándor
bátyádat vagy öcsédet

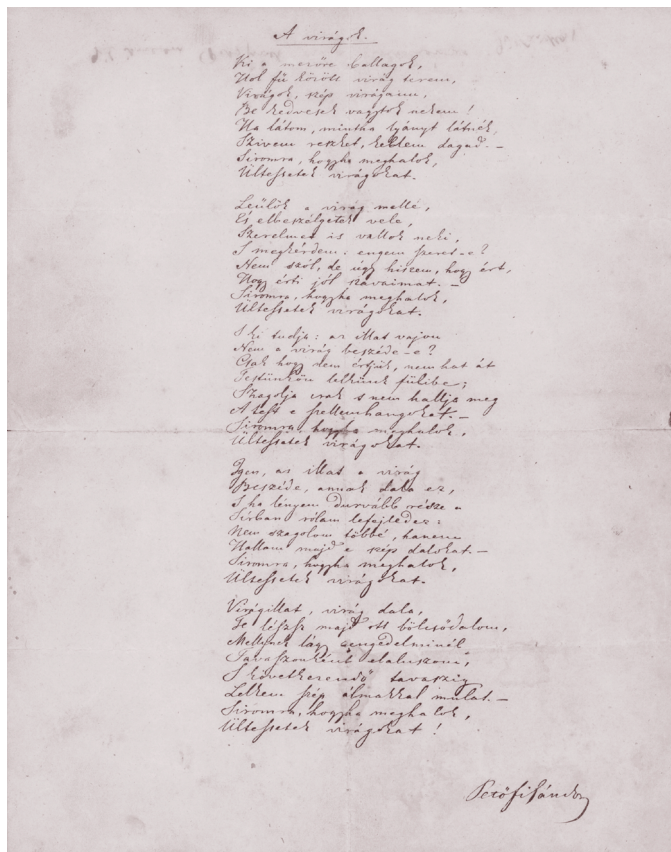
Orlai Petrycs ekkor nem tartózkodott itthon, mivel 1846 ősze óta Waldmüller híres festőiskoláját látogatta, és csak 1848 szeptemberében jött vissza Pestre.

Az intézmény könyvtárát szintén gazdagítottuk egy újabb dedikált kötettel. Korábban özv. Bankós Károlyné adományából a Petőfi Ház gyűjteményébe került Petőfi Sándor Bankós Károly kunszentmiklósi jogász barátjának dedikált, kétkötetes *Összes Költeményei. 1842–1846* (Második kiadás, Pest, 1848, jelzete: P. 94/1-2.). Az ajánlás mindkét kötet első, belső címlapján szerepel: „Bankós Károlynak barátilag Petőfi Sándor”.

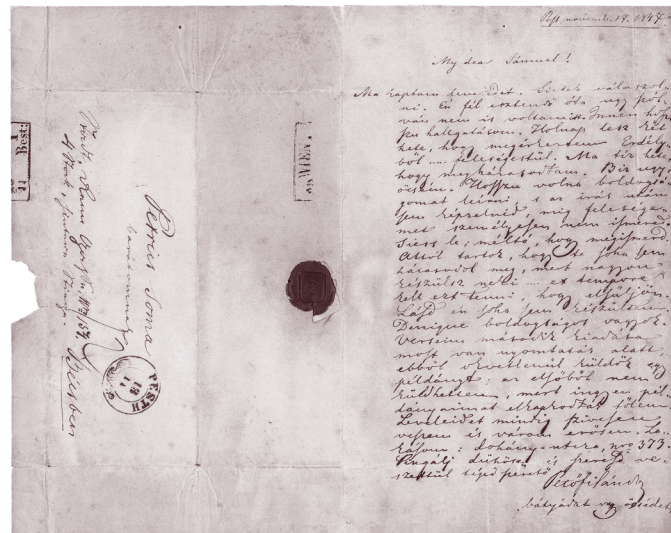
Most ugyancsak egy neki dedikált kötet került saját vásárlásból a múzeum Könyvtárába. Bankóst Petőfi már 1844-től ismerte Kunszentmiklósról, ahová öccsét, Petőfi Istvánt ment meglátogatni. Petőfi leveleinek máig legteljesebb kiadása (*Petőfi Sándor Összes Művei VII*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1964) három Petőfi által Bankós Károlynak írt levelet tartalmaz. Neki jelenti

be a költő szándékát, hogy követjelöltként készül indulni az első népképviselői nemzetgyűlési választásokon a Kiskunságban, neki panasolja el, hogy ellenfelével, Nagy Károllyal szemben a választási küzdelem során ért igazságtalanságok miatt benyújtott óvásának nem sikerült érvényt szereznie, és hogy a férfi nem volt hajlandó párbajozni vele. A frissen vásárolt kötet ugyancsak az összes versek második kiadása. Egyelőre rejtély, hogy miért dedikált ugyanannak az embernek két kötetet. Nagy Csaba, a Könyvtár fősztályvezetője szerint úgy tűnik, mintha az autográfot tartalmazó oldal és az összes versek címdoldala utóbb lett volna beragasztva a kiadásba. Ezek kiderítése további kutatásokat igényel.

Ratzky Rita

A virágok című Petőfi-vers kézírata

Petőfi 1847. november 17-i, Orlai Petrycs Somához írott levele

Salvador Dalí mágikus illusztrációi Kiállítás az ausztriai Maecenas Gyűjtemény anyagából

„Két órsemként felállítva a bajszom, személyem bejáratát védelmezi.”

„A két legnagyobb szerencse, ami egy festőt érhet, hogy 1. spanyolnak születik, és 2. Dalínak hívják.”

Bármilyen legyen is Salvador Dalí jövőbeni megítélése, tagadhatatlan, hogy önálló helyet foglal el a modern művészet történetében. Szerepe – bármi módon ítéljük is meg – kiemelkedően fontos volt a 20. század művészetében, legalább akkora, mint honfitársáé, Pablo Picassóé. Bizonyos, hogy Dalí 1929 és 1939 között kibontakozó, meghökkenítő fantáziája korunkra átűtő erővel nyomta rá bélyegét.

Dalí nem egyetlenként, de alighanem elsőként használta fel következetesen Freud és a pszichoanalízis felfedezéseit, és macakcul ragaszkodott ahhoz, hogy az embernek joga van saját örültségéhez.

„Egy szép napon majd hivatalosan is elismerik, hogy amit mi valóságnak keresztelünk el, az még inkább illúzió, mint az álmok világa.”

A mester provokatív exhibicionizmusának, illetve a „ki-lengéseit” következetesen elítélő sajtónak köszönhetően gyakran alkalmazták rá a „neurotikus”, „egocentrikus”, sőt „őrült” jelzőt.

„Az őrült és én köztem csupán egyetlen egy a különbség, és pedig az, hogy én nem vagyok őrült.”

Salvador Dalí a legtöbb modern festőtől kivételes virtuozitása különbözteti meg, ami a klasszikus szigor közvetlen folytatása. Ez a kézműves gondosság sokoldalú képzettséggel párosul, amelybe a hagyományos ismeretanyag éppúgy beletartozik, mint a kortárs tudomány és a majdnem évszázados pszichoanalízis különböző irányzatainak megismerése.

„Égjen belső tüzünk a leghesebben, izzítsa fehérre a szabályokat, és változtassa meg őket! Belső valóságunk legyen oly erős, hogy átalakítsa a külsőt! S bár szenvedélyeink mégoly telhetetlenek, legyen még nagyobb étvágyunk élni, hogy felfaljuk őket!”

Dalí művészi kifejezőeszközeit tekintve sokoldalú tehetség volt. Életműve nemcsak festményekből, akvarellekből, rajzokból és más grafikai eljárással készült képekből áll. Szobrászként, filmkészítőként, forgatókönyvíróként, dízlettervezőként, iparművészként, valamint illusztrátorként is tevékenykedett.

„Szívesen hasonlítom törekvéseimet a sokszázéves tölgyhöz, értelmemet pedig a kergén szerelmesen csüggő szőlőindához, amelyik a csúcsra tör. A tölgyfát öröknek, változatlanul növekvőnek, magasságát pedig fenségesnek és harmonikusnak látom, értelmem cserjéjét viszont nyüzsgő biológiának érzékelem, ami rázkódva növekszik, és valahányszor rátekintek, mi történik épp akkor, amikor elkezdek vagy befejezek egy művet, mindig elcsodálkozom, milyen görcsösen pattan ki rajta egy újabb erőteljes bimbó.”

Sokirányú alkotótevékenységében fontos szerepet játszott az irodalom is. Hosszú élete során verseket, regényt, képzőmű-

vészeti tanulmányokat és több önéletírást is publikált. Több könyve saját illusztrációival jelent meg. A szépirodalom írást érzett erős vonzalma is meghatározó szerepet játszott irodalmi és képzőművészeti tevékenységének alakulásában.

A kiállítás Salvador Dalínak a negyvenes évektől, főleg irodalmi szövegekhez készült illusztrációinak jelentős hányadát mutatja be. Grafikai munkásságának impozáns részét képezték 1934 és 1976 között készített könyvillusztrációi. Mintegy száz, folyóiratokhoz és könyvekhez készített illusztrációsorozata jelent meg. Az illusztrációk egy részét sokszorosított grafikai eljárással készítette. A rézkarc, a hidegtű, a fametszet technikájával gyerekkorában ismerkedett meg. Dalí illusztrációinak nagyobbik része egyedi grafika (gouache, akvarell, tusrajz) alapján nyomdai szakemberek közreműködésével készített sokszorosított grafika, az esetek többségében litográfia.

„Kétféleképp történhetnek a legfelforgatóbb dolgok egy ex-szurrealistával: az első, hogy misztikussá válik, a második, hogy megtanul rajzolni: az életképesség e két megnyilvánulása együtt és egy időben épp az imént esett meg velem.”

Az illusztrációk változatos stílust, eszközt és eljárásmódot képviselnek, más-más időszakból valók, és sokféle hatást tükröznek. A biztos mértani pontosságú, határozott kéz nyomát viselik magukon; a mozdulat és témavilág gazdagsága érhető tetten bennük, ahol sem a forma, sem a képzelet nem ismer határokat. A kézműves mesterségbeli tudása rejlik ezekben a művekben. Dalí birtokában van a rajz kínálta expresszív lehetőségeknek, ura művészetének, és bennünket is résztvevőjévé tesz. A kivételesen virtuóz technikával alkotó művész nagyon egyéni stílust teremtett, ötvözve a hagyományt a túlsorduló képzelettel. Alkotói munkásságának eredménye sajátos, szellemes és provokatív modellt eredményezett.

„Filozófiám az egyidejűleg dolgozó és játszó, vagyis gondolkodó és cselekvő emberé, akinek egész élete csupán gondolatvilágának kimunkálása, és akinek a teljes gondolatvilága örökké játékban fejeződik ki.”

A kiállítás kiemelkedő alkotásai közé sorolhatók Cervantes *Don Quijotéjához* 1945-ben készített illusztrációi és az 1956–57-es litográfiai sorozatának három darabja. Ez utóbbi műveket különleges technikával alkotta meg, melyet később „lövedékizmusnak” nevezett el. A művek elkészítéséhez a hagyományostól eltérő anyagokat, eszközöket és technikát alkalmazott. Néhány példa erre: egy flintából lőtt ki litofestékekkel töltött golyókat az ós-kőlapokra, kenyerbéllel töltött rinocéeroszarvat mártott festékbe, és ezzel „festette” meg a szélmalom szárnyait, kövekkel és festékkel töltött csigaházakkal dobálta a litoköveket, vagy a *Dulcinea* című képen tengeri sünt kent szét. A *Don Quijote* Dalí kedvenc olvasmányai közé tartozott. Írásaiban és grafikáiban többször foglalkozott a bűsképű lovag történetével. Dalí így nyilatkozik a könyv megjelenésekor:

„Ma viszont, amikor Joseph Forêt átadja nekem az első példányt, azt mondhatom: »Éljen Dalí! Cervantest illusztráltál. Virtuálisan valamennyi foltodban ott van egy szélmalom és egy óriás. Könyved bibliofil remekmű és a litográfia elleni legtermékenyebb fenntartások csúcsa...«”

Dante *Isteni színjátéka* is évtizedeken át érdeklődése középpontjában állt, önmagát a költő, feleségét, Galát pedig Beatrice szerepébe álmódva. A virtuóz módon előállított, akvarellre emlékeztető tónusos fametszetek gazdag színvilágának eléréséhez 30-40 nyomóformára volt szükség.

Maurice Sandoz *Fantastic memories (Fantasztikus emlékek)* című művéhez 1944–45-ben készült tusrajzokban Dalí felsorakoztatja gazdag képzelet- és álomvilága összes tárgyiasult vagy megszemélyesült látomását, a már jól ismert mankókat, pókokat, fiókokat, a karikával játszó gyermeket, a hangyákat, lepellel beburkolt alakokat, zongoralábakat és angyalokat. Újabb varázslat született. A képeken újra és újra visszatükröződik Dalí fantasztikus zsenije és virtuozitása.

„A legörültebb munkáim a realista spanyol hagyományban gyökereznek, s mivel spanyol vagyok, ez elkerülhetetlen.”

Dalí jelkép- és gondolatvilágát idézi a kiállítás közepén elhelyezkedő installáció is. Fekete zongora, tetején egy jelkészerű nyomdagép hengeréből kigördülő papírtekercs, melyre Don Quijote árnyéka vetül, egybeolvadva Dalí alakjával, kezükben egy mankóra támaszkodó dárdával, együtt harcolnak saját démonaikkal.

„Minden erőfeszitésem nap mint nap és mindöröktől fogva egyetlen dologra irányul: hogy sikerüljön Dalínak lennem.”

(Az idézetek Salvador Dalí *Gondolatok és adomák* című könyvéből valók.)

Nagyvári Ildikó

A kiállított illusztrációkat kölcsönözte:

Maecenas Gyűjtemény, Bécs

A kiállítás létrejöttében közreműködött: E. Csorba Csilla,

Lukács Ágota és Nagyvári Ildikó

Látványterv: Bátonyi György

Kivitelezés: Fazekas Gyula és Kemény Gyula

A kiállítás központi installációja

„A vidám természetű poéta”

Kiállítás Csokonai Vitéz Mihály halálának 200. évfordulója alkalmából

E címmel nyílt kiállítás 2005. március 2-án a Petőfi Irodalmi Múzeumban. Csokonai költészetében – szintetizálva a felvilágosodás filozófiai és irodalmi törekvéseit – az érzékenységtől a neoklasszicizmusig, az anakreóni daloktól az ódáig, a szórakoztató, alkalmi költeményektől a létösszegző, filozofikus versekig szinte minden poétikai törekvést megtalálunk. Már csak ezért is lehetetlen egyetlen irodalmi kiállítás keretében bemutatni teljes életművét, s ezt még inkább lehetetlenné teszi az a tény, hogy a hányatott sorsú költőtől (és családjától) szinte alig maradtak hiteles tárgyi emlékek. Éppen emiatt a kiállítás csupán a vidám természetű poéta, az iróniát és az öngúnyt mesteri fokon művelő költő bemutatására vállalkozik, elsősorban a Lilla-versek és a *Dorottya* című komikus eposz segítségével. A tárlat címadó verse *A vidám természetű poéta: ez a költő indulásakor készült ars poetica*, olyannyira tudatos választás volt, hogy az életmű későbbi, már családósokkal teli korszakában *Az én poézisom természete* címmel újrafogalmazta, tehát megerősítette.

Mivel a vidám természetű poéta boldogságkeresésének középpontjában a szerelmi-magánéleti és a költői siker állt, a kiállítás anyagát a valódi és a képzelt nőalakok köré csoportosítottuk. Csokonai nőideálja ugyanis – az irodalmat és a zenét kedvelő, a magyar költőket mecénásként és olvasóként is pártoló hölgy – nemcsak a Lilla-ciklusban, hanem Csokonai vígjátékaiban is főszerepet kapott. E nőideál környezetét idézzük fel egy 18. század végi női szalon enteriőrjében: itt kaptak helyet a Lilla-szerelme idején keletkezett versek, a rokokó-gáláns udvarlás korabeli kellékei, és a Lilla-ciklus mecénásához, gróf Erdődy Zsigmondnéhoz írott levél és ajánló vers is. A szalon bejáratánál a Csokonait egyébként többször segítő gróf Széchényi Ferenc levele olvasható, amelyben elutasítja a költő kérését, hogy Kleist-fordítását Széchényi feleségének ajánlhassa. A szalon tehát az elfogadást és a költő életét végigkísérő elutasítást egyaránt érzékelteti. A bútorok a Petőfi Irodalmi Múzeum saját gyűjteményéből, továbbá a Magyar Nemzeti Múzeumból, az apró rokokó dísz tárgyak az Iparművészeti Múzeumból valók. Komárom korabeli metszetei mellett a Lilla-szerelme idezi egy talán kevésbé ismert levél és a *Lilla búcsúzálogjai* című versben felsorolt zálogokat rejtő dobozka. A korban a hölgyek körében igen kedvelt volt a bekeretezett, üveg alá helyezett emlékgyűjtemény: a *quodlibet*. A kiállításra készítettünk egyet, amely a Lilla-szerelme utáni könnyed, játékos, udvarló versek (Csokonai quodlibet-verseinek) faksimiléit, továbbá a versekben szereplő apró emléktárgyakat tartalmazza.

Az életmű képzelt női figurái közül megjelennek Csokonai írásainak legtöbbet idézett és legismertebb szereplői: a szerelemre éhes, a világból kitalált vénasszonyok és vénlányok (Dorottya, Karnyóné, Dóris), akiknek alakjában groteszk, ironikus önképet rajzol a költő saját magányáról és kitaláltságáról is. Ezért lettek ők a kiállítás következő nagyobb egységének főszereplői. A *Dorottya* című vígeposz a Lilla-szerelme lezárása, a veszteség-élmény feldolgozása és távolítása is, ezért jóval többet jelent Csokonai életművében, mint a 17-18. századi vénasszonyosúfolók hagyományának egyszerű folytatását. E sorba illesztettük Csokonai két eddig ismeretlen vénasszonyosúfoló versét is, amelyet Szatmárnémetiben találtunk, egy Csokonai-tanítvány versgyűjteményé-

ben. A kiállítás megpróbálja megidézni a somogyi vendéglátói szórakoztatására írt, pajzán (néha trágár) humorral átszótt, de az Idő könyörtelenségét is bemutató farsangi vígeposz hangulatát; e célból készítettük el a szöveg alapján a szerelemért fohászoló Dorottya oltárát. Ahogy a vígeposz is jelzi, a vidám természetű poéta egyre messzebb jut az egyéni boldogság lehetőségétől, a tavasz helyett már a tél képei uralják az utolsó éveket. Ezt érzékelteti a kiállítás utolsó nagyobb egysége, amelynek költeményei a Csokonai sorsszimbólumaként értelmezett pillangót idézik.

A kiállítóterem egyik legfontosabb darabja a miskolci Herman Ottó Múzeumtól kölcsönzött 18. század végi előkelő szán, amely a Borsod megyei Vay család tulajdona volt, s így közvetlenül is kapcsolódik a költőhöz (akár ülhetett is benne). Ugyanis Csokonai szoros baráti köréhez tartozott Borbély Gábor, egykori debreceni diák, akinek Vay Johannával kötött házasságát a költő 1800 nyarán verssel köszöntötte. A szán, a nemesi társaságok kedvelt közlekedési és téli szórakozási eszköze, számos levélben és versben – így a Lilla-versekben és a komikus eposzban is – felbukkan; ezekből több érdekes részlet olvasható a kiállításon. E szövegek is megerősítik, hogy a szán egyszermind jelkép: a társadalmi mobilitás, a befogadás és a kitaláltság szimbóluma, ezért különösen alkalmas arra, hogy a kiállítás egyes részeinek összekötő eszköze legyen.

A kiállításon látható metszetek és festmények, illetve másolatok a Magyar Nemzeti Múzeum, az esztergomi Keresztény Múzeum és a szekszárdi Wosinsky Mór Megyei Múzeum gyűjteményéből valók. A kiállításon nincs modern darab, Csokonai személyes relikviáinak híján a korszakot akartuk megidézni, valamennyi műtárgy korabeli, tehát a 18. század második feléből, illetve a 19. század legelejéről származik.

Demeter Júlia

Enteriőr-részlet a tárlatból

A forgatókönyvet írta és a kiállítást rendezte:
Demeter Júlia és Pintér Márta Zsuzsanna
Látványtervező: Kemény Gyula
Közreműködő: Nyerges Gabriella

50 év – 50 fotó

Fotótárlat a múzeum fényképeseinek munkáiból

A Petőfi Irodalmi Múzeum 2004-ben ünnepelte fennállásának ötvenedik évfordulóját. Az elmúlt évtizedek alatt fotográfiai ezrei kerültek ki a múzeum fotósainak kezei alól: műtárgy-reprodukciók, dokumentumfotók, kiállítási és rendezvényfelvételek, s nem utolsósorban portrék a Petőfi Irodalmi Múzeumban megfordult írókról, költőkről, irodalmárokról, közéleti személyiségekről. A múzeumi fotós leplezetlenül és nyilvánvalóan az örökkévalóságnak dolgozik: ez a foglalkozása. Felelős személy: köteles precízen és magas színvonalon műtárgyakat fényképezni, már-már szakrálissá emelni azok egyedi voltát, köteles rabul ejteni az utókor számára a percek, amelyeket jeles írók jeles rendezvényeken a múzeum épületének falai között töltenek, végül pedig dokumentálnia kell a muzeológus kollégák munkáját is, a múzeum időszakosan változó kiállításait.

A múzeumi fotóst azonban foglalkozása különleges kiváltsággal is megajándékozza: az utókor már mindig az ő szemével fogja látni a többé meg nem ismételt tárgyakat, az ő szemével nézi a még meg nem fakult régi fényképeket, az ő objektívjén keresztül látja az írókat a múzeum valamely termének egy öblös fotelében.

Visszatekintve az immár ötvenegyedik esztendejéhez közeledő múzeum gazdag és változatos, a fotós kollégák keze munkájaként megszületett fényképtermésére, szinte lehetetlennek tűnt a vállalkozás: válogatni. Szempontként

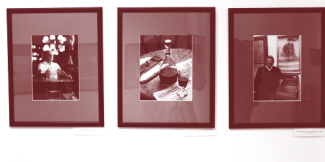

Jean A. Keim gondolata kínálkozott: „A fényképnek a nézőre tett hatása valamiképpen minden esetben függ a témától, de jelentősebb módon attól, ahogyan

a kép szerzője rögzítette azt.” Így fordulhat elő, hogy hiába pásztázza végig tekintetével a szigorú történeti visszatekintéshez szokott látogató a falakat, például az 1960-as években készült kiállítási fotók után kutatva, ilyeneket még az 1970-es évek elejéről is igen keveset talál. A Kádár-korszak esztendei alatt épült sematikus irodalmi emlékkiállítások, úgy látszik, a legkitűnőbb fényképészeknek is kedvét szegték: a legkritikább esetben készültek művészi színvonalon mozgó enteriőr-felvételek, íróportrék pedig a múzeumnak a kortárs irodalomtól való tudatos távolságtartása miatt végképp nem. Az 1970-es években vizuális felüldülést csupán az egyre gyakrabban rendezhető kortárs képzőművészeti kiállítások sora (Kass János, Melocco Miklós, Sváby Lajos, Vilt Tibor, Gulyás Gyula és Fekete Tamás) jelentett.

A szocialista időszak dokumentációs képanyagából, valamint a múzeum – technikailag mára már elavult – fotográfiai eszközeiből ízelítőképpen egy kisebb tárgy-együttest helyeztünk el kiállításunk fali tárlójában.

A kiállított anyagban feltűnően sok kortárs íróportrét találunk, köszönhető ez a múzeum 1980-as évektől lassan érlelődő, főként azonban az ezredforduló táján kiteljesedett, máig élő

konceptiójának: kapcsolatot teremteni és tartani íróinkkal, a felújított palotában otthont adni beszélgetéseknek, felolvasásoknak, könyvbemutatóknak, írófesztiváloknak, könyvfesztiváloknak, könyvheti ünnepnek, irodalmi szerkesztőségek programjainak egyaránt. A fotótárlaton bemutatott 50 fényképpel bevallottan hatni kívánunk látogatóinkra.

Berekméri Zoltán ismert, lírai felvételeinek csupán hátttere volt a múzeum, de az általa itt eltöltött húsz esztendő egzisztenciális biztonsága kétségtelenül hozzájárult művészi oeuvre-jének kiteljesedéséhez.

Flesch Bálint, a múzeum modern fotólaborának megteremtője, a múzeumi fényképezés igazi mestere volt. Szűkebb szakmájának magas színvonalú művelése mellett több önálló kiállításon előbb dokumentarista, később különös, olykor bizarr világot teremtő művészi fotókkal jelentkezett. Fákó Árpádot a képzőművészet és fényképészet határterülete vonzotta, míg Bókay László erőssége a riport jellegű képek kitűnő megkomponálásában állt. Gál Csabát és Dobóczy Zsoltot máig elsősorban az arc karakterének képi kifejezése, a gesztusok, a mimika ereje foglalkoztatja.

A közel ötven esztendő alatt a Petőfi Irodalmi Múzeum alkalmazásában állt hat fényképész legjobban komponált képei közül ezúttal nem muzeológus kiállításrendező válogatott: a képeket a fotók tengeréből a múzeum jelenlegi hivatásos fotósai, Gál Csaba és Dobóczy Zsolt emelték ki – az ő vendégeik vagyunk.

Kovács Ida

A kiállítást rendezte: Dobóczy Zsolt és Gál Csaba

A fotográfusok alkotásai és munkaeszközei

Idesereglik, ami tovatűnt József Attila összes fényképe

Huszonöt év telt el azóta, hogy József Attila egybegyűjtött fényképei napvilágot láttak a Petőfi Irodalmi Múzeum gondozásában megjelent Fotótéka sorozat első kötetében: *Négyszemközt az utókorral. József Attila fényképeinek ikonográfiája* (összeállította és az előszót írta Macht Ilona, Bp., Népművelési Propaganda Iroda, 1980).

A most kiadott fényképkatalógus anyaga – a szükség szerinti pontosításokkal, kisebb változtatásokkal (tételek cseréje, fotósok nevének megjelölése, ismeretlen személyek kilétének tisztázása, új tulajdonosok személyének megnevezése stb.) – alapvetően a korábbi kiadvány adatainak felhasználásával készült. A módosításokat az elmúlt évtizedek alatt megjelent jelentős irodalomtörténeti forrásanyag, az azóta közzétett új kutatási eredmények, illetve a fényképek „mozgása” tette lehetségessé, egyszersmind szükségessé.

A kötet teljességre törekvően, a József Attiláról készült összes, fellelhető – jelenlegi ismereteink szerint *hetvenhét* – fényképfelvételt tartalmazza; ez *száztizenkettő* kópia regisztrálását jelenti, mivel egy felvételtől esetenként több eredeti kópia is fennmaradt. A Függelékben közzétettük továbbá azt a két gyermekkori fényképet, amely a korábbi Fotótéka kötetben is szerepelt, s ma már bizonyos ugyan, hogy József Attila valójában nincs a képen, mégis, a képek ismertté váltak, mivel kortársai határozottan úgy emlékeztek, mindkét csoportképen (külön jellel is megjelölve) látható.

Az *Idesereglik, ami tovatűnt* című kötet két nagyobb egységre tagolódik: az első részben albumszerűen válogatást adunk a legjobb minőségű felvételekből, a fotóikonográfiai részben pedig tételszámmal ellátva, időrendben és adatokkal kiegészítve közöljük az összes fényképbázisát.

Alig van költő a magyar irodalomban, akinek fényképei olyan széles körben ismertek lennének, mint József Attiláé. Gondoljunk csak komoly, szinte zord, úgynevezett bajszos arcképére, amely évtizedeken át egy nemzedék iskolai osztálytermeinek díszjele volt, vagy a levegős, oldott, Dunánál készült kalapos képre, nem is szólva a fájdalomtól megtört tekintetű József Attila végtelen szomorúságot árasztó portréjáról.

„A pubertásig vastag, tömzsi, erős nyakú voltam” – jellemzi gyermek-önmagát a költő. A nélkülözésekkel teli gyermekkora valójában nem tükröződik az 1920-ig készült képeken, nem áttetsző, törekeny kisfiú néz ránk, teltsége inkább az „öt és félkilónak szült anyám” biztonságát sugallja.

Sajnos, kevés fotográfia maradt ránk a nagykamasz költő „göndör, virgonc, hetyke és incselkedően alázatos” arcáról, amelyből „sugárzott az eredendő gyermekes ártatlanság és derű”. Alig húszévesen „hetykén és fölényesen mozgott, magabiztosan és bátran tekintett a jövő elé. Gyerek volt, akit rendkívüli értelme tett csak felnőtte.” 1923-24-ből származó, jórészt fényképészmesterek által készített képeink inkább rendezettnek látjuk, ápolt, hátraférsült hajjal. A baráti emlékezéseket feltehetően jobban erősítik a hétköznapi elmesélt fotográfiák, baráti vagy családi körben felvett amatőrképek.

„Olyan volt, mint egy kölyökpuli” – idézi fel alakját Ignóus Pál. „A legvonzóbb az volt az akkori József Attilában – folytatja –, hogy egyszerre játszotta a ’senkiházi taknyos’ szerepét, melyre

kora és helyzete jelölte ki, és a nagy költőé, kinek kezdettől fogva fesztelenül vallotta magát. Szerepet mondok, mert tudatosabb volt, semhogy ne lett volna testére szabva. A személyére szerény volt, a véleményére kevély.” Vibráló személyisége, beszédessége, gyors hangulatváltásai, élénk gesztikulációja – filmek híján – csupán képzeletünkben kelhet életre. Komlós Aladár így összegzi a róla megőrzött képet: „Húsz éves volt akkor, a legelbűvölőbb fiatalember és költő, akit valaha láttam: áradó közvetlensége, kedvessége és bája rögtön megvette az ember szívét. [...] Attilát – néhányan Tilinkó néven becézték – [...] nemcsak mint költőt becsülték, hanem mint embert is szerették. Szerették mindig eredeti, érdekes észjárásáért, magától értetődően tiszta és nyílt lényéért.” Bozontos, dús, göndör, néha vállig érő haja valamennyi ifjúkori leányideálja emlékezetében él; Gebe Márta, Espersit Mária és Sajtó Valéria egyként megörökítik, Espersit Mária még azt is lejegyzte, hogy: „nem hullámosan és nem apróan göndörödött, hanem nagy, kondor fürtökben.” Tekintetében olykor gyermeki konokság és dac tükröződött, vallják az emlékező kortársak mongolvágású szemei között elmélyült ránc – redő – húzódtott. Vilámló tekintete, gondolkodás közben összeráncolt homloka annyira jellegzetes volt, hogy nemcsak a kortárs emlékezet őrizte meg, de két, ebből az időből fennmaradt portréján is szembeötlő.

Ózbarna, dióbarna, csillogó, tűnődő, révedező szeme volt, „mélyről és mélyen néző szem, sokat lát, és érezni, hogy ami fényt felfog, három dimenzióban vetíti azonnal magába: mindent és jól lát, és jól megőriz. Nagy, komoly, barna szem.” – tűnt fel szegedi egyetemi társának, Fehér Edének is.

A gyermek, s az éppen ifjúvá érett költő alakjáról – hála a megőrzött fotográfiáknak és leírásoknak – egészen a húszas évek közepéig összeállítható egy plasztikus portré-rekonstrukció.

1925 novembere és 1927 késő nyara között József Attilát Bécsben, majd Franciaországban találjuk. Mindkét helyre egyetemi tanulmányok, a tapasztalatszerzés vágya, a nyelvtanulás igénye vittek. A franciaországi hónapok alatt kezdetben az anarchisták, később a kommunista körök barátságát keresi; széles körű ismeretsegekre tesz szert. A biztos egzisztencia és családi háttér hiánya, a pénztelenség, a szerető és elfogadó társ utáni sóvárgás azonban ide is elkísérték – derül ki haza írott (egyébként továbbra is élettel teli, energikus személyiséget tükröző) leveleiből, fennmaradt dokumentumokból. Két igazolványképen kívül nem tudunk azonban felmutatni fotókat ebből az időszakból, pedig külleme a kiérkezés utáni hónapokban alaposan megváltozott: „E költő – átmenetileg – szájára konyuló bajuszt és ritkás vörös szakállt viselt, s noha a Sorbonne bölcsészeti karának harmadféltéves hallgatójaként tartották nyilván, ekkoriban idejét szakállnövesztésen kívül főként azzal töltötte, hogy szigorú betűrendben magolja be Kelemen francia-magyar szótárának 1924-es kiadását.” – írja róla Sándor Kálmán, akivel 1926 késő ősztől Párizsban gyakran időzik együtt vidám társaságban. Párizsban ismerkedik meg Korda Vince festőművésszel is, akivel egy csapásra barátok lesznek. Azt, hogy a költőt egyik képen sem szakállasan látjuk, sajnáljuk ugyan, de egyszersmind jelzi azt is, hogy a szakállviselés, ha visszatérőnek tűnik is ebben a fél esztendőben, a költő számára inkább csupán kísérlet, játék, identitás-próbálgatás lehetett. Vágó Márta egy évvel későbbre, 1928-ra datálható emlékei is e mellett szólnak: „Ő

A kiállításon szereplő portréváltozatok

tudatosan jelentőséget tulajdonított külsejének is, mint egy színész, mérlegelte az arckifejezést is, amit az utókorra hagy majd.”

A szakállas időszak lassan lezárul, idehaza, 1927 kora őszén külsejében már nem tűnik különnek. Ekkor ismeri meg Vágó Márta: „Attilka sápadt arca, leszegett feje, szöghaja, vékony, kopott ruhás figurája, furesca, oldalgó mozdulattal fordult az ajtónyílás felé. Roppant komolyan, mély hangon, tagoltan mondta a nevét: József Attila vagyok.” József Attilát a Vágó Márta-szerelmem hónapjai alatt látjuk talán utoljára kisfiúsnak – hetykének – és oldottnak. Egész lényé várákozásteli és izgatott: a jövőbe, ez esetben az ún. fix polgári állásba és konszolidált házasságba vetett hit és bizalom tölti el. Szerelmes versek sora születik, de a sorok mélyén néhol megvillan a bizonytalanság és a szilajságra vágyó ifjú türelmetlensége és vadsága. A Vágó családdal való kapcsolat egyben a polgári radikális körökhöz való közeledést is jelenti; a költő gyakran és szívesen vesz részt az ürömhegyi túrákon a családdal, köztük az apával, Vágó József közigazdász-újságíróval, illetve Gönczi Jenő közigazdással, Tordai Schilling Oszkár festővel, Polacsek Károllyal, Holló Gyulával, Benedek Marcell író-irodalomtörténésszel. Az ürömhegyi kiránduláson számtalan amatőrkép készült, sok közülük elveszett vagy lapfang ma is: „Elöttem vannak a fotográfiák abból az időből, egyiken Attila keze a kutya fején.” – emlékezik Vágó Márta.

Vágó Márta 1928 szeptemberében, szülei határozott kívánságára hosszabb időre Angliába utazik. A fiatalok közötti mindennapos levelezés fokozatosan ritkul, majd elapad, ahogyan ellobban lassan a szerelem is. Vágó Márta évekkel később, már férjes asszonyként tér haza, hogy sorsuk, Márta válását követően, majd néhány kiegyensúlyozott hónapra ismét egymásba fonódjon.

József Attila arcának 1929-től kezdődően jellemző és állandó vonása lesz és marad: bajusza. Ettől az évtől haja rövidre nyírott, megjelenése férfias, öltözéke leggyakrabban fehér ing, öltöny. Emlékezések sora őrzi „madárszárny-bajszát”, „tömött bajszát”, „nevetős bajszát”. Bányai László a költő kezeit leírva örökíti meg egy jellegzetes, reflexszerű mozdulatát: „A kézfogásnál éppen úgy éreztem e kéz izmosságát, mint nőies tapintású tenyerét. Ez a kétféle elemből álló, felemás kéz egyszer önsúlyánál fogva petyhüdtten csüngött alá a szék karjáról, vagy kissé ívben hajolva lazán pihent az asztallapján, másszor pedig ökölbe szorultan, megfeszített izmokkal tartotta még a cigarettát is. Néha-néha fel lendült ez az ököl, s a zárt ujjsorokból kiemelkedő mutatóujj bütykével gyors mozdulattal végigsimított a felsőajk vonalán, a szájszegletre húzódó tömött bajusz két hegyén.”

Talán a bajusz, vagy a költő fejformája, testi alkata, talán öltözéke a 30-as években, de még inkább lobogása, elhivatottság-érzése, zsenitudata – valójában zsenije – okozhatta, hogy kortársai Petőfihez kezdték hasonlítani. De nemcsak kortársai. A költő élettársa, Szántó Judit jegyezte le: „Hatvany Lajosnál egyszer felöltöztették Attilát (32 körül lehetett) atillába. Körülcsoválkozták, Hatvany Lajosnak annyira tetszett Attila, aki, ahogy a többiek megállapították, pontosan úgy néz ki, mint Petőfi Sándor. Akkor elhatározta Hatvany, hogy ír egy filmet Petőfiről és Attilával játszatja el Petőfi szerepét. Akkoriban Attila túltette magát az analízis hatásán, Petőfi verseit olvasta. Közel szeretnék jutni Petőfi emberi magatartásához. 'Hogy Petőfi rossz színész lett volna, ne hidd', majd elővette a tükört, nézegette önmagát, Petőfi képét kézben tartva. 'Most ne nevéss ki, ha azt mondom neked, hogy Petőfi származéknak hiszem magam. Mert gondold el, Szabadszállás, anyám születési helye, és ha jól megnézem testalkatom, homlokom – és akkor mosolygott –, bajuszom, hát nem vagyok tiszta Petőfi? de ha belülről vizsgálom magam, nem vagyok éppen olyan lázadó?'”

Márai emlékei, úgymond utólagos visszavetítéssel, József Attila alakját már-már a szakrális szféra, a kultusz felé viszik: „Mindig Petőfi és Szent Ferenc jutott eszembe, mikor találkozunk, sétáltunk vagy egy kávéházban ültünk. Petőfi egyetlen reánk maradt fényképe és József Attila utolsó fényképei kísértetiesen hasonlítanak.”

A kései József Attila-képeket szemlélve szívesen időzünk el ismét a költő tekinteténél, nézve ismerős, szomorú arcát, keresve örökre eltűnt mosolyát, amelyet Déry így írt le: „Mozdulatai lassúak voltak, bajszán, melyet hol leborotvált, hol megnövesztett – mintha hiúságának nagy hamleti kérdésére keresné a feleletet – bajszán invitáló, csendes mosoly ült, maga is oly könnyű, mintha saját beteljesedésétől félné. [...] Akárhogy is idézem fel, ülve, állva, sétálva, vitatkozó kedvében, a dobogón vagy vacsora közben, teste szerényen és harmonikusan húzódott meg, mint a Poézisnek egy gyöngéd háttere. [...] F fiatal éveinek hetykesége, irdatlan jókedve egyre tompult, simult – költészetének tündér tükréből kamaszarca mind komorabban nézett vissza az emberre. [...] Nedves fénylő szemhéjaival a költészet jelképes alakjává lett.”

Kovács Ida

A kötet előszavát írta: Beney Zsuzsa, szerkesztette és az utószót írta: Kovács Ida. A könyv megjelenésével egy időben, ugyanezzel a címmel és azonos anyagból József Attila-fotókiállítás nyílt a Petőfi Irodalmi Múzeumban.

A kiállítást rendezte: Kovács Ida

Tervezte: Fákó Árpád és Zalavári Tibor

A Márai-életmű bővületében

Beszélgetés Mészáros Tiborral, a Könyvtár munkatársával

– Amikor a Petőfi Irodalmi Múzeum Könyvtárába kerültél, mivel szerettél volna legszívesebben foglalkozni, és ehhez képest mire nyílt lehetőség?

– 1988-ban végeztem a szombathelyi Berzsenyi Dániel Tanárképző Főiskolán magyar–könyvtár szakon. Ez év augusztusában kerültem ide, első munkahelyemre, ahol együtt kaptam meg a könyvtárat és az irodalmat. A diplomás kollégákkal szemben ki nem mondott elvárás volt valamilyen kutatómunka végzése. Ez adott impulzust ahhoz, hogy egy témába komolyabban beleássam magam. Ha a lehetőségek felől nézzük, bármit választhattam volna kutatási területként, annyi „megkötéssel”, hogy a múzeumban a kollégáim elsősorban huszadik századi írókkal foglalkoztak.

A főiskolán magyar szakon nekünk még nem tanították Márai Sándor nevét sem. Könyvtár szakon, tájékoztatás tantárgyból kaptam azt a feladatot, hogy derítsem ki, Márainak mely kötetei jelentek meg Magyarországon 1945 után. Utánanéztam és kiderült, hogy az említett dátum után csupán néhány könyve jelent meg, és 1948-ban elhagyta az országot. Arra gondoltam (nem tudva, mibe kezdek bele), hogy készítek egy Márai-bibliográfiát. Ez viszonylag egyszerűnek látszott: 1988 októberében, amikor elkezdtem az író életművét kutatni, idehaza semmi sem jelent meg tőle (ezt ő maga nem engedte a megszálló szovjet csapatok és a kommunista diktatúra jelenléte miatt), s a két világháború közötti időszakban is inkább néhány művének sokszori kiadása volt a jellemző. Mit sem tudtam több ezer cikkéről, írásai külföldi kiadásáról és a tengernyi szakirodalomról...

– Ha jól tudom, 1997 óta vagy a Márai Sándor-hagyaték kezelője, gondozója. Hogyan kerültél kapcsolatba az örökösökkel vagy örökösökkel? Mennyi időre helyezték letétbe, meddig kutatható?

– Valóban, a Márai-hagyaték 1997 őszén került a múzeumba, letétként. Ennek előzménye, hogy írtam egy levelet a torontói Vörösváry–Weller Kiadónak, amely a Márai-hagyaték kezelője volt ekkor; ők adták ki az író utolsó műveit. Ebben a levélben adatokat kértem a készülő bibliográfiához és szerettem volna egy Márai-kiállítást rendezni az író születésének századik évfordulójára. A válaszlevélben meglepő dolgok derültek ki: szerették volna a hagyatékot egy megbízható helyen, közgyűjteményben elhelyezni. Nem a miénk tehát a hagyaték, hiszen a gazdag dokumentáció átadói sem tulajdonosok: letétbe kaptuk meg, kezelhetjük, kutathatóvá tehetjük, ami a visszavonásig érvényes. A múzeum 1997-ben elkezdődött és négy évig tartó felújítása után az első kiállítások 2000 novemberében nyíltak meg, köztük a Márai Sándor születésének centenáriuma alkalmából bemutatott *A Mikó utca gesztenyefái* című is.

– Kik a hagyaték tulajdonosai?

– Örökös Amerikában és idehaza egyaránt él, odakint nevelt fiának lányai, idehaza az író unokaöccsének leszármazottai, tehát jogi szempontból egy kicsit bonyolult a helyzet. Úgy tűnik azonban, mindenki számára elfogadható, hogy a hagyaték nálunk van letétként. Azóta a huszonnégy doboz tartalmát feldolgoztam és immár kutatható.

– Milyen anyagok találhatók a hagyatékban?

– Javarást kéziratokból áll: műveinek kézírataiból, hatalmas mennyiségű levelezéséből, tartalmazza a Szabad Európa Rádióban felolvasott beszédeinek kézíratait is, melyek – kis kivétellel – még sosem jelentek meg. Találhatunk benne tárgyakat, fotókat, re-

likviákat, tehát „teljes hagyatékunk” mondható. Mindebből már sok mindent publikáltunk, például megjelent eddig ismeretlen, *Szabadulás* című regénye. 2000-ben a Helikon Kiadóval közösen kiadtunk egy képeskönyvet *Éltem egyszer én, Márai Sándor* címmel, amelybe számos fotót, dokumentumot válogattam, és az ebben olvasható életrajz döntő részben a hagyatékra épít.

– Említetted, hogy 2000-ben Márai-kiállítást rendeztél a Petőfi Irodalmi Múzeumban, amely aztán számos európai nagyvárosba eljutott. Pontosan hány helyen láthatta a közönség, mi volt a vándorkiállítás útvonala?

– A kiállítás innen, a múzeumból indult, szinte kamara-kiállítás méretű volt, eredetileg mindössze hatvan egységből állt. Ezek mindegyike külön keretben elhelyezett dokumentum (kéziratmásolatok, könyvborítók, fényképek) volt. Időközben Münchenből megkerestek, hogy szeretnék a kiállítást bemutatni Németországban, kibővített formában. Ekkor kezdődött a kiállítás gazdagodása, gyarapodása: a müncheni „vendégjátékra” közel harminc új dokumentummal bővítettük, olyan anyagokkal, amelyek Márai németországi időszakához kötődnek. Jelenleg – a szövegekkel együtt – 130-140 fotóból és tárgyi dokumentációból áll a kiállítás. Budapesten a már kibővített tárlatot mutattuk be a Közép-Európai Kulturális Intézetben 2004-ben, ugyanebben az évben Miskolcon is járt. A múzeumban ilyen formában még nem láthatta a közönség. Időrendben így alakult a kiállítás vándorútja: a Petőfi Irodalmi Múzeum után Stuttgart, München, Berlin, Varsó, Hamburg, Apenrade (Dánia), Milánó, Salerno, Groningen és London. A hollandiai Groningenbe a magyar kulturális évad kapcsán jutott el, Londonba szintén ennek keretében. Ez utóbbi helyszínen a kiállítással egy időben mutatták be az író legújabb angolra fordított művét, a *Vendégjáték Bolzanóban*-t, valamint itt nyílt lehetőség egy szép kivitelezésű katalógus készítésére is. Bár áprilisban immár a tizennegyedik helyszínen, Pozsonyban látható a tárlat – októberben pedig Kassára, az író szülővárosába „utazik” –, eddig még nem született állandó katalógusa. Ebben az is közrejátszott, hogy folyamatosan bővült az anyag, másrészt úgy tűnt, a kiállítás elhordozza önmagát, nem szükséges „reklámozni”, ráadásul Márai népszerűsége 1998 óta szinte töretlen Európa-szerte.

– Az előbb említett katalógus csak angol nyelvű, vagy két-nyelvű?

– Angol nyelvű katalógus, kizárólag azokat a fotókat tartalmazza, amelyek Londonban bemutatásra kerültek; ezek kiegészítéseként írtam egy életrajzot, egy másik írásban pedig kísérletet tettem arra, hogy megfogalmazzam, mi lehet az író kirobbanó sikerének oka, s mi lehet a titka hét-nyolc éve tartó népszerűségének, ugyanis nagyon kíváncsiak erre szinte mindenütt.

Egyébként San Diegóban is láthattak márciusban egy Márai-kiállítást: az író életének utolsó állomáshelyén azt kérték, hogy

készítsünk egy mini tárlatot; összeállítottam az anyagot és kiküldtük egy csomagban. Március 6-án nyílt meg, s ha jól emlékszem, egy hónapig láthatták az érdeklődők.

– **Tervezitek magyar nyelvű katalógus megjelentetését?**

– Felmerült bennem is az ötlet, de egyelőre elvettem. A Helikon Kiadó jövőre szándékozik a Márai-képeskönyvet felújított és kibővített formában kiadni. Elképzeléseink szerint szerepelne benne mintegy száz-százötz fénykép, az előző kiadáshoz képest egy lényegesen bővebb, közel ötven oldalas életrajz, az író sikereivel kapcsolatos tanulmány, s ennek illusztrálására külföldi kiadások címlapfotói, valamint néhány fontosabb bibliográfiai adat. Lehetséges, hogy ez a képeskönyv feleslegessé tenné külön katalógus elkészítését; akkor teljesen biztosan, ha nagy példányszámban jelenik meg, s a magyarokon kívül angol és német nyelvű változatban is napvilágot láthat. Egyébiránt a magam részéről nem zárkozom el egy saját katalógus készítésétől sem – ebben is tudnánk még újdonságokkal szolgálni.

– **Benyomásaid alapján a kiállítás hol aratta a legnagyobb sikert?**

– Ezt nagyon nehéz megítélni, mivel az egyes kiállítási helyszíneken rövid ideig voltunk, és viszonylag kevés helyről küldték utánunk az esetleges kritikai visszhangokat. Berlinben a kiállítással egy időben játszották *A gyertyák csonkig égnek*

A San Diegóban bemutatott tárlat

című Márai-regény színpadi változatát, ennek kapcsán a kiállításról is olvashattunk cikkeket. Talán nem véletlenül, az író egyik lakóhelyén, a dél-olaszországi Salernóban volt az egyik legpozitívabb fogadtatás, olyannyira, hogy önerőből vállalták egy kétnyelvű, magyar–olasz katalógus kiadását, első osztályú nyomdatechnikával. Még Hollandiát, Groningent emelem ki, ahol szintén elképesztő példányszámban fogynak az író könyvei, és szívesen látták vendégül a tárlatot. Angliában sokkal hosszabb a befogadási idő egy írot vagy művet illetően, ezúttal valószínűleg annak tanúi lehetünk, hogy Márai népszerűsége növekszik: megjelent az író második regénye, vendégül látták a kiállítást, kiadták katalógusát, és úgy tűnik, további érdeklődés mutatkozik iránta.

– **Az előbb szóba került tanulmányodban arra kísérlel meg válaszolni, mi lehet Márai sikerének a titka. Milyen következtetésekre jutottál?**

– Itt több dolog szerencsés összjátékáról van szó. Amikor a sikerről beszélünk, mindenki *A gyertyák csonkig égnek*, immár huszonhat nyelven kiadott regényre gondol elsősorban. Ezzel indult el Márai diadalútja a világban. Az ebben a regényben megfogalma-

zott értékek – például a barátság –, ha csak vágyott formában is, de megjelennek, és igazi értéként mutatja be a kapcsolatnak ezt a fajtáját. Mai szétzilált, szinte mindent a gazdaság felől megközelítő világunkban mindez már alig található meg. A mű népszerűsége azt jelzi, a jelenlegi politikai-társadalmi helyzetben sem hunyt ki az emberekben a személyes kapcsolatok utáni vágy, annak igénye, hogy tartalmas emberi viszonyaik legyenek. Megítélesem szerint a regény nem tartozik az író legjobb alkotásai közé, az olvasó számára mégis visszahozza valamelyest az akkori világot és értékrendet. Ez lehet a siker egyik komponense. A másik, hogy egyfajta nosztalgia érezhető a Márai-írásokban, ami éppen az előbb említett értékekre irányul. A nosztalgia manapság elég divatos, talán az ember természetével szembenálló, posztmodern idők miatt. A nagy példányszámú sikereket egyébként Olaszországban és Németországban érte el. Itáliában olyasvalakit fedeztek fel benne, akinek imént kiemelt regénye bárhol játszódhatna, akár náluk is. Ugyanez történt a mérsékeltbb, de azért sikeresnek mondható franciaországi fogadtatás során, ahol az egyik kritikában azt írták, hogy a regény eseményei egy Loire menti kastélyban is játszódhatnának. Még egy ok megbújhat a siker mögött: felfedezték, hogy ez az író, élete egy időszakában, ott élt közöttük. Németországban az egyik legnagyobb megdöbbenést az váltotta ki, hogy Márai Lipcsében, Frankfurtban és Berlinben is hosszabb időt, összesen mintegy négy évet töltött. Olaszország másfél évtizedig adott otthont az írónak. Mintha egy kicsit ez a felfedezés is növelné népszerűségét.

– **Milyen köteteket, illetve kiadványokat szerkesztettél Márai műveiből, illetve az íróval kapcsolatban?**

– Ez immár egy elég hosszú lista, mivel a Helikon Kiadónál megjelenő Márai-életműsorozatot szerkesztem. Ebből adódóan minden Márai-kötetet át kell nézmem. Amit kiemelnék közülük, az a már említett Márai-képeskönyv, ami 2000-ben jelent meg a centenáriumra. A másik a két évvel ezelőtt megjelent Márai-bibliográfia, melynek adatait 1988-ban kezdtem el gyűjteni, és másfél évtizedes kutatómunka terméseként 12 000 tétel található benne. Azóta 1 600 új adatot gyűjtöttem össze. Az életműsorozatban több kötetet szerkesztettem, s készítettem hozzájuk jegyzeteket. Ezen kívül sokszor keresnek meg a hagyaték, illetve Márai személye kapcsán, hogy segítsék tisztázni egy-egy vitás kérdést. Legutóbb San Diegóból kerestek meg a felavatandó Márai-émlékmű felirata kapcsán, hogy az író mely mondata lenne méltó utolsó lakhelyén. Azt hiszem, amíg irodalommal foglalkozom, ez már így marad, még mindig nagyon sok megfejtendő kérdés van az író életművében.

– **A Máraival való foglalkozás elhivatottságból fakad, vagy egyenesen szenvedélynek neveznéd?**

– Ez egy folyamat: az elején érdeklődés, kíváncsiság volt bennem. Valószínűleg, ha 1988 őszén előre látom, milyen iszonyatos mennyiségű adat, illetve munka vár rám a bibliográfia kapcsán, nem kezdek bele. Az érdeklődés az író általam fő művének tartott *Egy polgár vallomásai* elolvasása után támadt fel bennem. Később kezdtem felfedezni a műveken túl magát az embert is, ekkor lett talán elhivatottság belőle, aminek fontos állomása volt a hagyaték ideérkezése, így sok mindent elsőként vehettem kézbe. Biztos, hogy jelen van valamennyire a szenvedély is, egy ilyen nagy életmű bibliográfiáját elkészíteni meglehetősen nehéz lenne mélyebb kötődés nélkül. Időnként szeretnék kitekinteni más alkotókra is (például Kosztolányira), hiszen nagyon gazdag a magyar irodalom – elsősorban a klasszikus magyar irodalomra gondolok, nem a maira. Ahogyan valaki nemrég megfogalmazta, ez már rám

ragadt, lerázhatatlanul. Minél jobban megismerem Márait, annál inkább érdekel.

– Mik a további terveid vele kapcsolatban?

– Inkább úgy tudom megfogalmazni, melyek azok a feladatok, amiket látok, tulajdonképpen ezek alakítják a terveket is. Egyrészt az életműsorozat folytatása; ez jelentős állomása a Márai-oeuvre befogadásának – körülbelül hét-nyolc kötet van hátra azokból a művekből, amelyek 1990 után még nem jelentek meg; természetesen ez alatt az író életében hazánkban megjelent kötetek kiadását értem. Ezen kívül még három, rengeteg munkával járó feladat áll előttünk. Az egyik a Szabad Európa Rádióban elhangzott jegyzetek sora, ez hozzávetőleg kétezer gépelt oldal (tizenhat év termése); a másik az író több ezer írásból álló publicisztikája, amelynek legalább hatvan százaléka még kiadatlan. A harmadik – szándékosan hagytam a végére – a Márai-napló publikálása, ugyanis az eddig megjelent naplótöredékek egyike sem teljes. A kéziratban található és a kötetben megjelent naplóbejegyzések között óriási különbségek vannak: az író életében naplójának körülbelül tíz százaléka jelent meg. Az *Ami a naplóból kimaradt* című sorozatban – ezt Kanadában a Vörösváry Kiadó kezdte el megjelentetni – az eredeti napló kiegészítései szerepelnek. Nemrég került a kézirat a kezembe, s ebből kiderült – legalábbis az 1945-46-os évre vonatkozóan –, hogy még így is hiányzik a diárium mintegy húsz százaléka. Tehát e nagyszabású vállalkozás idén indul: a teljes napló kiadása az író eredeti kéziratjai alapján. Az első, 1943-44-es napló kéziratáról nem tudjuk, hol van, ez nem képezte a hagyaték részét, valószínűleg Magyarországon maradt, Márai ezt nem vitte magával. Ellenben 1945-től egészen 1955-ig egy év kivételével megkaptuk a kéziratokat.

– Ezt ugye egészen haláláig írta?

– Igen, 1989-ig. Az utolsó napló szintén itthon van (1997-ben jelent meg először), ez öt év anyaga, 1984 és 1989 közötti feljegyzéseket tartalmaz. Nincs még Magyarországon az 1956 és 1983 között született napló. A kiadás tehát ez év karácsonyán a napló 1943-44-es kötetével kezdődik. Ebben (kézirat hiányában) csak szöveggondozást és a jegyzetek átfésülését végeztük el. Sikerült kideríteni egy-két személy azonosságát, akiket az író csak egy betűvel jelölt, ez már a jegyzetanyag nyeresége az előző kiadásokhoz képest. Az 1945-ös évtől kezdve teljesen az eredeti szöveget fogjuk kézbe adni, jegyzetekkel ellátva. Terveink szerint egy évben két kötet látna napvilágot. Nem tudom, hogy hány év alatt érünk a napló végére, ezt akkor lehetne pontosan megmondani, ha hazakerülnének a még Torontóban lévő kéziratok. Valószínűleg tizenhat kötet lesz a teljes *Napló*, s ha tudjuk tartani az évi két kötet megjelenést, akkor nyolc év alatt fog megjelenni a teljes sorozat.

A kiállítást is folyamatosan hívják új helyszínekre; konkrét megállapodás még nincs, de jövőre tervezünk egy nápolyi „vendégházat”, és elképzelhető, hogy Párizsban is láthatják az egyre bővülő tárlatot. Franciaországban egyébként még nem járt a kiállítás, pedig az író ott élt 1923 és 1928 között, és mégiscsak náluk jelent meg először az író több műve a '90-es évek elején.

Úgy gondolom, hogy egy-egy író, költőt az életművéből lehet megismerni; ez alatt az életét és az alkotásait értem, véleményem szerint a kettő nagyon szoros egységben van. Természetesen nem arra gondolok, hogy minden megfeleltethető az író műveiben élete eseményeivel, de hogy mit, mikor írt le, miért pont akkor, milyen szituációban, nagyon jellemző és meghatározó jelentőségű. Éppen ezért fontos, hogy legyen egy objektív, minél részletesebb, teljesebb életrajzunk, és tudjunk képet al-

kotni arról, mi történt az íróval, ezáltal jelentős előnnyel foghatunk a művek megértéséhez.

Sulyok Bernadett

A Márai-vándorkiállítás Groningenben

Balogh Attila és Attila Balogh

Egy angol nyelvű verseskötetről

Minden fordítással új költő születik. A franciák nem tudják, hogy az általuk ismert Charles Baudelaire milyen remek magyar költő. Vélhetően sejtelmük sincs arról, hogy Babits, Tóth Árpád, Szabó Lőrinc milyen nagyszerű Baudelaire-verseket írt. Az angol irodalomtörténetnek nem sok köze van ahhoz, hogy T. S. Eliot magyar sorait valamelyikünk Kálnoky vagy Vas István verseiben szerette meg.

Él Budapesten egy Balogh Attila nevű költő, akinek magyar hosszú verseit jól ismerjük. Szeretjük olvasni ezeket a sorokat, s szeretjük hallgatni, amint ő maga olvassa: Balogh hangja, ahogy verseit mondja, sokszor elém tolakszik, amikor szememmel követem a sorokat. Balogh Attilának olyan ősei és ismerősei vannak a magyar költészet univerzumában, mint József Attila, Szabó Lőrinc, Szerb János. Más nyilván másokat mondana, az anyanyelvet beszélők közösségében, közösségeiben a költői rokonság, a vonzások és választások igen sűrű hálóját rekonstruálhatjuk. Erre a nyelve zárt közösségre mondja azt József Attila, hogy a Nemzet közös ihlet.

A költők, mint sakkjátékosok, követik a nyelvjátékok hagyományát, s aztán hirtelen egy-egy váratlan lépéssel egy új partit nyitnak.

Attila Baloghról a magyar olvasó nem sokat tud. Ennek az angol költőnek Michael Castro és Gyukics Gábor társai a versírásban, az alkotásban. Egy idegen nyelvben állnak ők, egy több szempontból is távoli nyelvben, amelynek minden egyes általuk használt retorikai fordulata újabb rokonságokat idéz, teremt. Attila Balogh angol nyelvű költő, akinek olyan sorai, mint például: „*search for a new home / to tame the lands of Europe*” immár egy másik nyelvi kontinens útvalain kezdenek el futni, egy másik nyelv rejtelmek között lelkük életre. Hirtelen azt vettem például észre, hogy egyik-másik Attila Balogh-sor olvasásakor felrémlik egy mondat: „*because I do not hope to turn again / because I do not hope*”. Magyarul sohasem gondolhattam volna arra, hogy Balogh költészetének priméren köze lehet Eliothoz. Lehet persze, hogy tévedek, lehet, hogy aki számára az angol anyanyelv, az mindezt nem hallja, vagy tévesnek látja.

Innentől tehát Balogh Attila együtt kell, hogy éljen Attila Balogh-gal, illetve utóbbi Castroval és Gyukiccsal, akiknek létét köszönheti.

Mindez így történik, amióta világ a világ, azaz amióta nyelveken beszélünk. De a két költő mégis egy, találkoznak egymással, mert amint tudjuk Hamantól „*a költészet az emberiség anyanyelve*”, azaz van egy mély, megbonthatatlan rétege a létnek, ahol a bábeli előtti állapotok is felidéződhetnek, ahol a fordítás minden reménytelensége, azaz szabad hűtlensége ellenére valamiként mégis átment valamit nyelvek között idiómák, utalások tengerén. Az angyalok nyelvét ugyanis. Balogh Attila és Attila Balogh, ez a két név önálló szövegeket jelent, de egyek: a költészetben.

Mondhatnánk, ebben sincsen semmi különösebben meglepő, minden nagy költő, akit lefordítanak egy általa soha nem ismerhető nyelvre, egyszer szembetalálkozik önmagával, s úgy olvassa saját versét, mint mi magunk. Idegenül, kételkedve, boldogan. Borges – aki majdnem kétnyelvű volt – a példa rá, hogy milyen embertelen feladat az ő két nyelve, a spanyol és az angol között átjárnia, mert a vers, amelyet mindkét nyelven ugyanúgy megírhattak volna, vagy nem lehetséges, vagy tényleg nem más, mint az angyalok beszéde.

Van itt még egy mondat (ez Novalisé), ami igencsak idetartozik, épp Rónay György fordításában, amelynek értelmében a filozófia

hönvágynak lenne, a hönvágynak, hogy mindenütt otthonra lelhetnénk. Ez a gondolat, úgy vélem, egyszerre romantikus és modern. A hönvágynak

Balogh Attila költő, György Péter esztéta, Bradley Hodge, a Neshui Kiadó (St.Louis), igazgatója, Havas Judit előadóművész

mégis az elveszett otthonra, a Heimatra vonatkozik, amely mindörökre elveszett. Az a vágy, hogy mindenütt otthon lennének, az talán a filozófia, azaz a tiszta ész által belakott modern világ ígérete lett volna. Akkor lehetnénk mindenütt otthon, ha a filozófia lenne a világ – nem tudom.

Balogh Attila azonban olyan költő, akinek nincs hönvágynak, és sehol nincsen otthon. Földönfutó, mint oly sokan ezen a világon, s oly sokan a nagy költők közül. Kafka, Danilo Kis neve tolakszik fel. Rushdie például írt egy tanulmányt az Ózról, ahol – mint emlékezni rá – a sárga úton a csodálatos cipő vezet haza a hőskéket. Ezt a cipőt, szól ez a metafora, nagyon őrizni kell, a föld megannyi söpredeke, ahogy Koestler mondaná, mind ellopna, hogy hazataláljon végre. Mert hát ezen a világon mindenki menekült.

Balogh Attila is az. Menekült a magyar nyelvbe, hogy író legyen, menekült a cigányságba, hogy otthonra leljen, de hát a cigányoknak nincs otthonuk. A magyarok csak hitték, hogy van: de hát miféle otthon az, amely kizárja falai közül azokat, akik itt születtek; miféle haza az, amely megtagadja magát attól, akinek barnább a bőre? Ugyan miért hiszük, hogy van cigány és magyar költészet, és lenne két kultúra? Költőnek lenni, nyelvek között elveszve lenni épp olyan, mint cigánynak lenni. Menekülni, már otthonra sem lelni. Balogh egész művészete arra példa, hogy a két kultúra elmélete milyen neveltséges tévedés. Ugyan miért kellene magyarrá lennie – s miként tenné – annak, aki magyarul ír? Mit jelent, hogy cigány? Mit jelent, hogy nem az? Költőnek lenni, nyelvek között futni, otthonra nem lelni: annyit jelent, mint cigánynak lenni, magyarnak lenni, bárki-nek lenni.

Ó, nagyon könnyű lenne azt mondani, hogy a magyaroknak van otthonuk, a cigányok kopogtassanak, s ha minden jól lesz, rendjén lesz, akkor bebocsájtatnak. Micsoda ostobaság azt mondani, hogy valaki kopogtasson egy ajtón belülről. Ki lehet jobban a magyar nyelven belül, mint költő? Kit zártak ki jobban egy társadalomból, amely maga elé a magyar jelzőt illeszti, mint azt, aki verseket ír.

Nincs itt semmiféle igazság. Nincs itt semmiféle rend. A magyar kultúra Balogh Attilát jelent, vagy nem jelent semmit.

Balogh otthona a nyelv. A nyelv, amelyet fölényesen ural, a költő e világon az általa teremtett nyelven lakik. Ne felejtjük el, van, akinek ez sem jut ki. Domonkos István *Kormányeltörésben* című hosszú verse a tanú rá, hogy a nyelveken innen is van még költészet, szöveg a nyelv általi létért.

Miért mondom, hogy Balogh menekült, akinek nincs már honvágya? Úgy gondolom, hogy semmiféle nosztalgiának nem ad teret. Otthona, ami van, a nyelv által van, amelyben megalkotta a maga változatát.

S most végre két nyelven létezik. Jó arra gondolnunk, hogy Attila Balogh sorait olvasva az angolul létezők egy új társra lelnek, egy új rokonra az ő világukban. Csak találgathatok, hogy majd hol helyezik el, milyen kontinensen. Whitman, Ginsberg? Tényleg nem tudom. Az ima, a kaddis, a káromkodás – melyiket milyennek ismerik fel.

Elovestam a *Gypsy Drillt*, Castro és Gyukics fordítók és költőtársak művét. Mindenképp köszönet nekik, hogy elvitték magukkal Balogh Attila verseit, és megalkották Attila Baloghot. E kötet címlapján a költő egy – magyaroknak – igen ismerős kerti nádszékben ül. Kati Thury felvételén tűz a nap, a magyarázó kéz jellegzetes gesztusa megáll, a szemgödör árnyékban. Akármint is: a költő boldog e képen. Ki ő? Balogh Attila? Attila Balogh? Elviselhetetlen szenvedések szenvedélyes és könnyed atlétája. Jó lenne arra gondolnom,

Balogh Attila, Gyukics Gábor költő, műfordító, György Péter, Bradley Hodge, Havas Judit

hogy e világon több otthon adatik a költőnek, mint a nyelv, amelyet teremt. Egy kert, egy szoba, egy nyár, egy pár pillanat. Honvágy, hogy otthon lehessünk, hazatalálhassunk végleg – bár ez a mondat teljesen reménytelen.

(Elhangzott 2005. február 8-án a *Gypsy Drill* című kötet bemutatóján.)

György Péter

Koszorúzás, zenés irodalmi műsor és kötetbemutató

Március 15. a Petőfi Irodalmi Múzeumban

Immár hagyománnyá vált, hogy a múzeum minden év március 15-én koszorút helyez el az 1848-49-es forradalom és szabadságharc költőjének Ferenczy Béni által formába öntött szobránál, ami néhány év óta a Károlyi-palota kertjében lelt méltó elhelyezésre. Ehhez a megemlékezéshez irodalmi műsor szokott társulni. Idén szinte egész napos programmá bővült kínálatunk.

A hosszan elhúzódó hideg tél után a nemzeti ünnep napján kegyes volt hozzánk az ég, és szabadba tervezett programjainkat nem kellett fedett térbe vinni. Aznap nemcsak állandó kiállításunkat, hanem az időszakos tárlatokat is ingyenesen látogathatták vendégeink, a Petőfi-kiállításon több tárlatvezetés is indult. Dél előtt 11 órától térzenét adott a palotakertben a Keil Ernő Közhasznú Fúvószenesi Egyesület, műsorukban különféle történelmi indulókat játszottak. Délben megkoszorúztuk Petőfi szobrát, ahol Kiss Gy. Csaba irodalomtörténész mondott rövid beszédet: a költő valós alakjának és mítosszá, jelképpé váló életének kettősségét emelte ki. A Petőfi Irodalmi Múzeumon kívül a Magyar Írószövetség nevében Kalász Márton elnök, a Magyar P.E.N. Klub részéről Sumonyi Papp Zoltán helyeztek el koszorút a szobor talpatánál.

A *holt költő szerelme* címmel Havas Judit előadóművész és Jandó Jenő zongoraművész zenés irodalmi műsora fél egykor kezdődött a Károlyi-palota Dísztermében. Elsőként két Petőfi-vers hangzott el, majd a címadó melodramát, Jókai–Liszt szerzeményét adták elő, ezt Liszt, Kodály és Bartók zongoradarabjai követték, közbeiktatva Juhász Ferenc, Illyés Gyula, Simonyi Imre és Nagy László egy-két költeményét, amelyek Petőfihez, illetve az 1848-49-es forradalom és szabadságharc témájához kötődnek.

Délután háromkor a Petőfi Irodalmi Múzeum Jókai-gyűjteményének „*Egy ember, akit még eddig nem ismertünk*” című katalógusát mutattuk be, ami – bár megjelenési sorrendben az első – a sorozat második kötete. Az író kézíratait, képzőművészeti alkotásait és a róla készült ábrázolásokat tartalmazza, az egyes fejezetek szerzői Parragi Márta kéziratári muzeológus, Ladányi József művészettörténész és E. Csorba Csilla fotótörténész. A kötetet a lektor, Fábri Anna irodalomtörténész mutatta be, hangsúlyozva, hogy a kéziratok, műtárgyak leltározóinak, a filológusoknak milyen hálátlan szerep jut, hisz egyrészt önmagukat háttérbe kell szorítaniuk munkájuk során – ez a tevékenység nem ad teret a szubjektivitásnak –, másrészt mások hasznosítják az általuk feltárt ismereteket. A katalógus szemet gyönyörködtető látványához hozzájárul a számos képzőművészeti ábrázolás fényképe, a leíró fejezetek előtt pedig bevezető írásokat tartalmaz. Fábri Anna Jókai személyiségéről is beszélt, aki véleménye szerint szerény és háttérbe húzó ember volt egy-egy fényképének dedikációja alapján. Évtizedeken keresztül parlamenti képviselőként dolgozott, foglalkozott ásványokkal, gyűjtött csigákat és kagylókat, csillagvizsgáló látcsövén az eget is fürkészte, érdeklődése számtalan területre kiterjedt. A könyvet hamarosan követi a sorozat másik két darabja, amelyek Jókai könyvtárát és Jókai relikviáit veszik számba, mutatják be.

Örülünk, hogy sokan ellátogattak múzeumunkba március 15-én, megnézték a kiállításokat, fúvószenét hallgattak, vagy a zenés irodalmi műsoron vettek részt, esetleg a könyvbemutatót tisztelték meg érdeklődésükkel.

Sulyok Bernadett

Női profilok reflektorfényben

József Attila két szerelme a Felolvasó Színpadon

A Petőfi Irodalmi Múzeum Felolvasó Színpadának két áprilisi bemutatója egyszerre meglepetés is, meg nem is. Nem meglepetés, ha arra gondolunk, hogy köztudottan és országshírt a nagy költő születésének centenáriumát ünnepeljük; és meglepetés, ha az újdonság varázsára asszociálunk.

Rögtön az elején pontosítsunk: az *Édösöm...* című, drámai levélkölteménynek elkeresztelt mű másodszer szerepelt ugyan a repertoáron, de a bemutató régen, kilenc esztendeje történt (1996-ban), valamint az akkori színpadra állító, s a színészek is mások voltak. (Anno a szerző, Sipos András vitte színre a darabot, a két szerepet pedig Rudolf Péter és Murányi Tünde játszották. A múltat a jelennek összekötő kapocs: Faragó Béla zongorista, remek aláfestő zenéjével, és természetesen a sorozatszerkesztő, Petrányi Ilona.)

Tóth Ildikó és Trill Zsolt

2005. április 11-én – a születés dátumához kapcsolódván, egyben a hagyományra nemesült Költészet Napja apropóján – került sor az új változat premierére. Sipos András művét ezúttal Novák Eszter rendezte – Márai Enikő és Radnóti Zsuzsa dramaturgok segítségével –, az új főhősök a Beregszászról induló Trill Zsolt és a megkapó szépségű Tóth Ildikó voltak.

Vágó Márta, József Attila ifjúkori szerelme, menyasszonya a hatvanas évek második felében szánta rá magát, hogy végre memoárkötetbe foglalva közreadja a költővel kapcsolatos emlékeit, s kettejük gazdag levelezését. Kapcsolatuk 1928-ban kezdődött, míg Vágó Márta 1942-ben vetette papírra a történeteket, s első terve az volt, hogy írása csak halála után kerülhet nyilvánosságra. Végül külső nyomásra, és persze belső késztetés hatására is, publikálta levelezésüket is tartalmazó emlékezéseit. A közkinccsé tétel nehézségeit világossá teszik saját szavai: „Szokatlan dolog, magánéletünkben egy-egy villanásra a nyilvánosság elé rántott ismerősöket, magamat is, így, ennyire nyíltan megmutatni. Úgy érzem, mintha csukott szemmel szakadékból lépnék.” Szerényen vall arról, mennyire ismerhető meg a géniusz könyvéből: „Abban az atmoszférában, ebben az írásban külső szempontok nem szerepelhettek. A hős rajza is csak a belső, kényszerítő emlékvíziót követte. A röpke időben elszűnő alakot igyekezett megrögzíteni, és életének egy kis darabját, nem többet és nem kevesebbet.”

Kapcsolatuk a szépreményű, okos fiatal lány és az ifjú, mesebelien tehetséges és mesebelien szegény költő szerelmének története. A szerelem kölcsönös, de a körülmények és a lány apja közbeszólnak. Márta édesapja eleinte elfogadja a költőt, de hosszú távon lánya jövőjét szeretné biztosnak tudni, ezért angliai tanulmányútra küldi, amivel térben, földrajzilag szakítja szét a szerelmeseket. Hosszú levelezés veszi kezdetét; ebből, s József Attila ez idő tájt írt verseiből bontakozik ki a szereplők lelkiállapota, e két egymásba gubancolódtatott lelkivilág folyamatosan és fokozatosan, visszafordíthatatlanul bekövetkező változása. A szinte éteri szerelemtől kezdve a vágyakozások és vívódások erdején át eljutunk a ráció táplálta, szakításba torkolló végkifejletig.

Tóth Ildikó és Trill Zsolt végtelenül empatikusan nyúltak a figurák megformálásához. Márta lángolva is a jövőbe tekintő, és Attila nyugalmát soha meg nem leelő alakjai plasztikusan tárulnak elénk. Tóth Ildikó remekül szólaltatja meg a rajongó fruskából bölcs nővé alakuló lányt. Trill

Zsolt hol rezignált, hol lánglelkű költője szintén pompás alakítás. Két fiatal egymásba kapaszkodásának, s az idő múltával aláhullásának lehetünk tanúi. Két momentumról kell azonban szólnunk, amelyek nem engedik, hogy tökéletessé váljék az előadás. Az egyik – egyébként jó ötletnek induló – a rendezői koncepcióból fakad. A kerevettel kettészelt színen a szereplők elválasztatnak, s a színpad két szélére kerülnek. Az elszakíttóság szimbolizálásának megfelel, de a nézőket megfosztja attól (az emberi szem természete folytán), hogy a hősöket egyszerre láthassák. A másik apróságon a darabot egészében szemlélve gondolkodtam el: miért érzem csak jónak, és nem átható erejűnek? A titok nyitja, hogy a színészeknek kevés idejük adódott próbálni a fellépés előtt, ez a magyarázat a túlzott szövegre való összpontosításra, és a nem százszázalékos lángolásra. Összességében korrekt előadás született, mely az idő múltával – a fent említett szerelemmel ellentétben – csak egyre jobb lehet.

2005. április 25-én este szó szerinti premiert tartottak a Felolvasó Színpadon. Murányi Gábor *Cyászév* című monodráma-ja került bemutatásra, melyet Szántó Judit naplója és József Attila versei felhasználásával alkotott. A rendezői székben a televíziós berkekből ismert Czigány Zoltán ült, a főszerepet Havas Judit előadóművész játszotta, Jordán Tamás színművész versszavalását pedig hangfelvételtől hallhattuk.

Havas Judit és a rendező, Czigány Zoltán

József Attila hat éven keresztül élt együtt (kisebb-nagyobb megszakításokkal) Szántó Judittal. A darabban ő, a Németh Andor által találoán proletár Jeanne d'Arc-nak nevezett nő válik főszereplővé. Saját életén, tragédiáin és kapcsolatain keresztül átszűrve rajzolódik meg József Attila képe, és kettejük furcsa, ambivalens kapcsolata.

A műből kiviláglik, hogy Szántó Judit a költő öngyilkosságát követően végképp és reménytelenül egyedül maradt; ugyanis ez idő tájt nemcsak József Attilát veszítette el, hanem félő volt, hogy 15 esztendő lányát sem fogja látni többé, akit még 1936-ban álmai országába, a Szovjetunióba menekített első férjéhez, Hidas Antalhoz. A fájdalom, a hiányérzet és az aggodalom együttesen adták kezébe a tollat, hogy indulattól fűtött sorait lejegyezze. Naplója őszinte szembenézés egész életével, szinte racionális kritika a költővel eltöltött, szerelemmel megvert évekről.

A kortársak emlékezete szerint Judit egyszerre volt éltetője és elnyomója Attilának, aki többször elmenekült, majd többször vissza is tért e zaklatott kapcsolatba. A „se veled, se nélküled” érzése hajtotta, dobálta őket: hol a másiktól el, hol pedig egymás karjaiba.

Havas Judit mély átéléssel és odaadással formálta meg e hősnő alakját. Érzékeny játéka és a Jordán Tamás hangján felcsendülő versek összhangba kerültek az est folyamán, a túlterhelt életek kristálytisztán rajzolódtak ki előttünk. Próza és líra – Judit és Attila – egymásba kapaszkodva ringatóztak, még akkor is, ha köztük inkább szövetségéről volt szó. Rögvest megértjük a szó értelmét, ha József Attila – a szerző által a mű mottójául választott – következő sorait felelevenítjük: „Arcodon könnyed ott ragadt / kicsike kezed megdagadt / kicsim ne búsulj tartsd magad / azért hogy rongyoskodsz velem / szövetség ez s nem szerelem.”

Unger Zsolt

Múltnak kútja II.

Csemegzés a Petőfi Irodalmi Múzeum levéltári múltjából

Mottó:

Gyönyörűt láttam, édeset,
elképzeltem egy gyenge rózsát.
Elbáméskodtam s rám esett,
mint nagy darab kő, a valóság.

Ám ez a kő is képletes.
A legjobb, ha mindent kimondok.
Igy oktatnak ügyeletes
és tanulságos napi gondok.

Lám, ösztönöm helyes nyomon
járt, amikor bejött az ember.
„Kikapcsolja a villanyom” –
ez zúgott bennem, mint a tenger.

A kés ott volt az asztalon
– éppen a ceruzám hegyeztem –
ha ezt az embert leszurom,
tudom, mindennel kiegyeztem.

El voltam keseredve. Hát.
Minden sötét és szomorú lesz.
Állat védheti otthonát;
hanem másfajta háború ez.

Fegyvert ragadni gyengeség:
megöl az ellenség és megver
s elszáll rólam a kedves ég.
Jogállamban a pénz a fegyver.

A hadviselés itt ma más.
A hős a kardot ki se rántja.
Bankó a bombarobbanás
s mint fillér, száll szét a szilánkja.

Igy okoskodtam s jónapot
kivánva elhúzódtam oldalt
s este a nyájas csillagok
rámnevettek a teli holddal.

József Attila: *Gyönyörűt láttam*
1937. július

Rovatunk a PIM hétköznapi nagyüzeme során termelődött hivatalos iratokból ad válogatást, felidézendő a múzeumban folyó munka mibenlétét. Szándékunk szerint „üzemi világlapunk” jelen rovata egyfajta korrajzot fest: nem világrengető eseményekről szólnak e „PIM(f)-akták”, ám a közölt szövegekből kitűnik, hogyan-mivel foglalkoztak az ötvenes-hatvanas évek fordulóján irodalmi muzeológusaink. A publikált szövegeket lehetőség szerint betűhíven közlöm, a nyilvánvaló gépelési hibák javításával.

A mostani irategyüttes központi témája a dunántúli emlékhelyek problémaköre: országos múzeum lévén valaha az összes irodalmi kiállítóhelyet felügyeltük, ezek idővel más szervek hatáskörébe kerültek át, ma már csak három budapesti fiilálé tartozik közvetlenül a múzeumhoz. Miképp a dokumentumból is kiderül: az irodalmi muzeológiához már akkor is ama bizonyos három dolog kellett – s mivel pénzből soha nem elég, nincs mit csodálkozni azon, hogy a tengelytörés már-már tengelyakasztaéhoz vezetett. És akkor még nem is szóltunk a kút-problema-

tikáról – tizenöt évvel a háború után természetesnek hat, hogy robbanószerekkel van teli a „padlás”, ezért aztán hittel valljuk: hasonló meglepetéseket tartogat még szellemi értelemben a „Múltnak kútja”...

Akárcsak egy jó drámában, az „utolsó felvonásban” szinte tapintható a feszültség, ám a múzeumi osztály kontra megyei tanács konfliktus továbbgyűrűzéséről – ki vezesse be a vizet, hogy meszelni lehessen a hiányzó bútorokat – nincs tudomásunk (a villany-problematikáról nem is szólva, azt meghagyjuk József Attilának). Miáltal az olvasó akaratlanul is – irodalomtudományi szófordulattal élve – a prolongált katarzis állapotában reked, s csak lesheti, mikor robban fel ama gránát, mely az első felvonásban még a kandalló fölött függeszkedett...

Thuróczy Gergely

PETŐFI IRODALMI MÚZEUM

Budapest, V., Egyetem u. 16.
Telefon: 187-076, 184-600

Tárgy: Kiszállásról szóló jelentés beterjesztése
Melléklet: 2 db
863-01-31/1959

Művelődésügyi Minisztérium Múzeumi Osztály,
Lakatos László oszt.vez.h. elvtársnak,
Budapest,
V., Szalay u. 10-14.

Mellékelten beterjesztem a dunántúli irodalmi emlékhelyek egy részének megtekintéséről szóló jelentéseket.

Horváth Márton
főigazgató

Cépirat, autográf aláírással, pecséttel
Magyar Országos Levéltár XIX-I-4-t 82483 (23. doboz)
Művelődésügyi Minisztérium Múzeumi Osztály iratai

Jelentés

az 1959. április 8-án és 9-én történt székesfehérvári, kápolnásnyéki és váli kiszállásokról.

A Fejérmegyei Tanács Művelődési Osztálya vezetőjével, Fodor elvtárral megbeszéltük a kápolnásnyéki Vörösmarty-kiállítás átrendezésével kapcsolatos feladatainkat. Majd Kápolnásnyéken és Válon leltárrevíziót tartottunk.

Kápolnásnyéken szükségessé vált a Vörösmarty-kiállítás átrendezése. A falak piszkosak, a kiállított fényképek igen nagy része tönkrement a nyirkos falak és a szellőzetlenség miatt; bútorok hiányoznak, amiket az átrendezés során pótolunk; s az utolsó szoba témája sem megfelelő ma már, így ez teljes átrendezésre szorul.

Fodor elvtárs szerint a Fejérmegyei Tanács anyagi segítséget nem tud adni az átrendezéshez. Azonban azt vállalnák, hogy a kiállítás helyiségeit kimeszeltetik és az épület külső részein is

elvégeztetik a szükséges munkákat, pl. tetőjavítás, külső falak vakolása, stb.

Mivel a Fejérmegyei Tanács ezeken kívül más anyagi fedezetet nem tud biztosítani az átrendezéshez, a kiállított anyagnak olyan módosításáról lehetne csak szó, amelyet az Irodalmi Múzeum vállalhatna igen kevés anyagi fedezettel. Pl. Vörösmarty-kötetek duplum-példányainak felhasználása, újabb fotók készítése, Csajághy Laura arcképének kiállítása – Bereczky László munkája, amely az 1955-ös Vörösmarty-kiállításra készült. Néhány tablót is szeretnénk készíttetni, s ehhez felhasználnánk a régi kiállítások megmaradt tablóit. Ha Bereczkyék tudnák vállalni ennek a néhány tablónak az elkészítését – fotók felragasztása, betűírás, stb. – az átrendezést, ill. a kiállítás anyagának felfrissítését így meg tudnánk oldani. Új falidézetekhez a régebbi kiállítások fabetűit fel tudnánk használni.

Kápolnásnyéken Fodor elvtárs már megkezdte a kiállítás környékének rendbehozását. Kitisztíttatta a kutat, s a tisztítás során felszínre került robbanószereket – kézigránát, stb. elszállíttatta. Most a kút vízének a gondnoki lakásba való bevezettetésén fáradozik. Megbeszéléseket folytatott és konkrét ígéretet is kapott, hogy a faluból átvezetik a villanyt a Vörösmarty-házba és a környező házakba.

Új gondnokot is jelöltek – egy arra igen alkalmas nyugdíjas tanítót, aki ha Szarkák lakásügye megoldódik, azonnal elfoglalja a helyét. Ezt szeretnénk, ha az átrendezés befejezésére megtörténe. Ez ügyben is tárgyalt a Művelődési Osztály a Lakáshivatallal.

Április 9-én Válon voltunk. Az épület olyan állapotban van, amely sürgős rendbehozást igényel. Az előtérből balra nyíló szoba egyik faláról – az ablakkal szemben lévő fal – omlik a vakolat. Kívül az erdészék állatai rongálták meg az épületet. Az udvar feltúrva, s az épület melletti ólak sem felelnek meg a kiállítás hangulatának. Az Erdőgazdaság megígérte, hogy az ólakat lebontatja, s a kiállítás épületéhez tartozó udvart elkeríti.

A Fejérmegyei Tanács Művelődésügyi Osztálya a jelenlegi gondnok – Felföldiné helyére az erdész feleségét szeretné kinevezni. Az a meggondolás vezet Fodor elvtársékat, hogy Felföldiné igen ritkán látogat ki a Vajda-házhoz. A takarítást elhanyagolja, ha látogató érkezik, előbb őt kell megkeresni, hogy a kulcsot odaadja. Az erdészék kint laknak a Vajda-háznál, a felesége állandóan otthon van – a takarítást is el tudná végezni, és a látogatók is bármely időpontban érkeznének, a kiállítást nyitva találnák. Azt hiszem, ezt a cserét az Irodalmi Múzeum is támogatja.

Válon az épület rendbehozását még ebben a hónapban megkezdik. Itt első átrendezés nem szükséges.

Budapest, 1959. április 15.

(Illés Lászlóné)
muzeológus

Tudtommal a Kápolnásnyéki Vörösmarty-ház a tanács kezelésében van, tehát különösnek tartom, hogy a megyei tanács „anyagi segítséget nem tud adni az átrendezéshez”. Ez a tanács elemi kötelessége és helytelennek tartanám, hogy az átadott múzeum működtetéséhez szükséges költségek egy részét (akármilyen keveset is) a minisztérium vállalja.

A váli épületet még nem láttam.

595.2.

Némethy Endre

Gépirat, autográf aláírással, az utolsó szövegrész kézírásos
Magyar Országos Levéltár XIX-I-4-t-82483-1959 (23. doboz)
Művelődésügyi Minisztérium Múzeumi Osztály iratai

Jelentés

az 1959. április 14-15-i dunántúli kiszállásról.

1959. április 14-én reggel 7 órakor a Múzeumok Központi Gazdasági Igazgatóságának személygépkocsijával elindultunk, hogy a dunántúli irodalmi múzeumok és emlékhelyek egynéhányát megtekintsük és a velük kapcsolatos problémák megoldását a helybeliekkel megbeszéljük.

Déltájban Sárvárra érkeztünk. Nógrády Géza múzeumvezető kalauzolásával végignéztük a Nádasdy Múzeum kiállítási termeit és raktárait. A múzeumban példás rend és tisztaság uralkodik, a múzeumi anyag szépen gondozott, a gyűjtemény fokozatosan gyarapszik, a Tanácscsal való kapcsolat a múzeumvezető tájékoztatása szerint teljesen kielégítő. A felső toronyszoba freskóinak restaurálása még mindig nem történt meg, ugyanebben a szobában a tavasszal megjelenő apró szárnyas rovarok inváziója ellen mindeztideig nem tudtak eredményesen fellépni.

Délután Egyházashetyén tettünk rövid látogatást. A Berzsenyi Emlékszoba gondozása kifogástalan, a látogatókönyv tanúsága szerint a kis múzeumot számosan látogatják. A gondnok előadása szerint a múzeum a Tanácstól a szükséges erkölcsi és anyagi támogatást folyamatosan megkapja.

Utunkat Sümeg felé folytattuk. A Kisfaludy Ház problémáit a helyszínen újra felmértük és megállapítottuk, hogy a kiállítás teljes átrendezése halaszthatatlan feladat. Az épület helyrehozására a szükséges anyagi fedezet rendelkezésre áll, a kiállítást azonban egyelőre csak saját anyagunk kölcsönzésével ideiglenes megoldással tudjuk látogatható állapotba hozni. Erre megteesszük a szükséges intézkedéseket.

Miután még időnk maradt, Keszthely felé mentünk tovább és – miután ott szállást nem tudtunk szerezni – az éjszakát Hévízen töltöttük. Kocsink a reggeli órákban tengelytörést szenvedett, ezért autóbuszon utaztunk vissza Keszthelyre. Itt megtekintettük a Balatoni Múzeumot, majd a Helikon Könyvtárba mentünk át. A múzeumvezetővel és a könyvtár vezetőjével rövid megbeszélést folytattunk közös problémáinkról és – miután a 15-re tervezett programunkat (Tapolca, Badacsony és Balatonfüred megtekintése) a kocsidefekt miatt nem realizálhattuk, a délutáni gyorsal Balatonszentgyörgyön keresztül hazatértünk.

Budapest, 1959. április 16.

Horváth Márton
Balkányi Enikő
Vayer Lajosné

Gépirat, autográf aláírásokkal
Magyar Országos Levéltár XIX-I-4-t-82483-1959 (23. doboz)
Művelődésügyi Minisztérium Múzeumi Osztály iratai

Búcsú bezárult kiállításainktól

Időutazás

Olasz-magyar irodalmi és művészeti kapcsolatok évszázadai

A kiállítás rendezői a tartalmi sokszínűség bemutatása érdekében a téma többféle megközelítését tartották helyénvalónak. Az *Olasz táj magyar ecsettel* alcímet viselő képzőművészeti összeállításához többek között a Magyar Nemzeti Galéria nyújtott közreműködő segítséget. A hatalmas álló tárlókat megtöltő könyvkiállítás egyrészt az olasz irodalmat magyar nyelven, másrészt a magyar irodalmat olasz nyelven reprezentálta, a kötetek piros–fehér–zöld és zöld–fehér–piros színre festett könyvtrikekben voltak láthatók. A kiállítás minden szövegét olasz és magyar nyelven is olvashattuk, így természetesen az Itáliáról írt magyar versek szintén két nyelven olvashatók. A tárlatot 2004. szeptember 8-tól 2005. március 14-ig tekinthették meg az érdeklődők.

A kiállítást rendezte: Maróti István

Látványterv: Kemény Gyula

Látogatói vélemények:

Az embertelenül hosszú nyúló megnyitó „ünnepség” után képtelen volt élvezni s értékelni a kiállítást. De másnap, a csendben, a látogatók nélküli magányban kiderült számomra, hogy milyen gazdagok vagyunk, mi magyarok! A kiállításához gratulálók, a megnyitó kudarcát próbálom elfelejteni: Löcsei Gabriella (Magyar Nemzet)

Köszönöm Szőnyi Zsuzsának, hogy egész életében vigyáz édesapja, férje és sok-sok magyar, főleg Márai életművére. Mindnyájunkra vigyáz, ha ezek az értékek megmaradnak. Szeretettel üdvözlettel

Zentai Szonja szülei

Még, még, még! Nagyon élveztük a kiállítást, legközelebb még tudatosabban utazhatunk Itáliába. Gratulálunk di Sandi Gabriella

Végre ideérttem, hogy megnézzem a kiállítást (a megnyitó után). Valóban érdekes volt „megálmodni” ezt az együtttest. Kerek, sokoldalú, színes munka. Áldomj még sok ilyen örömeinkre! Gecsey Éva

Öröm, hogy szerény eszközökkel – ill. lehetőségekkel – mindezt ilyen fokon, ennyi szépséggel átadták nekünk. Lukács Teréz

A kiállítás lenyűgöző, az idegenvezetésért külön köszönet. Végh Károlynak külön köszönetet nyilvánítok

a Kanizsa Dorottya Gimnázium 12A/F osztálya nevében.

Nagyon köszönöm! Jó megpihenni a klasszikus olasz és magyar művészek között – most, hogy oly kevés tere maradt a kultúrának a világban. Király Miklós

Mivel érettségi tétel a Petőfi Irodalmi Múzeum meglátogatása, mi is tiszteletünket tettük ezen a lenyűgöző helyen. Nem is számítottunk arra, hogy ilyen fantasztikus élményben lesz részünk, nagyon kellemes családás volt. Köszönjük szépen ezt a gyönyörű kiállítást. Az ELTE Apáczai Csere János Gyakorló Gimnázium 12. d osztálya nevében.

Örömmel gyönyörködtünk a szép remekművekben.

Fáy György (Arany Alkony Otthon)

Régi vágyam teljesült; végre eljutottam ebbe a számomra nagyon értékes múzeumba. Hála érte. Frank Schackenzie Surrey BC Canada

Illés Anna

„Áldott szép Julia”

A közelmúltban bezárt Balassi-kiállításán a Julia-ciklus, a *Szép magyar komédia* és a *Valahány török bejt* költői világa elevenedett meg, középpontban Balassi nagy szerelmével, Losonczy Annával. A nagyszerű kiállításról alkotott

látogatói vélemények olyan elragadtatott fogadtatásról adnak tanúságot, melyek nem kívánnak külön kommentárt.

A forgatókönyvet írta és a kiállítást rendezte:

Szentmártoni Szabó Géza

Látványterv: Kemény Gyula

Íme néhány vélemény a vendégkönyvből:

Csodálatos élményt nyújtott a kiállítás: az értelem, az érzelem és észlelés különös összhangja. Üde, légies, finom hangulat uralkodik a teremben. A humanista életszemlélet hatja át a nézőt is. Öröm, életerő, szeretet, boldogság, a természeti és művészi szép élvezetének érzése kerít hatalmába.

Köszönöm a nagyszerű élményt, tisztelettel és elismeréssel adózok a kiállítás megálmodójának és kivitelezőinek. Fenyőné Erdélyiből

Balassi Bálint megérdemli, hogy ennyi idő elteltével is tisztelettel és szeretettel, sőt csodálattal adózzunk életének, költészetének, tragikusan szép magyar sorsának. Rigóné Vermes Krisztina

Szívderítően szép a látvány és a tartalom egyaránt, kívánom, hogy sokaknak szerezzon tetszést és örömet és büszkeséget, hogy Balassi Bálint a mienk! Illesse köszönetet a kiállítás létrehozóit! Szabó Gézáné Békésesaba

Megnyugtató érzés, hogy ebben a minden hazafiasságot és emberi értéket alig-alig becsülő kupec-világban vannak még ilyen gondolatébresztő és igen magasrendű szellemi kalandot nyújtó kiállítások. Bárcsak mindenki, aki él és mozog, alkalmat keresne, találna arra, hogy megnézzze és hírül vigye: a magyar szellem és a magyar fegyver tartott meg bennünket – ha megfogyatkozva és megalázva is – ezen a földön.

Jó egészséget és elfogyhatatlan hivatásérzést kívánok a kitűnő rendezőknek. Szvár István

Szép, Balassihoz méltó, alapos (értelemre-érzelemre ható), emberi, költői összeállítás. Jó lenne, ha Zólyomban is eljuthatna!!! A felújított várban is (egy teremnyi) látható volna... Köszönet a rendezésért: Schmidt Renáta tanítónő

Kívánom, hogy minél több fiatal lássa a kedvemre való kiállítást, hogy felfedezhessék maguknak Balassit! Megnyugvás volt itt lennem, mintha nem a mai világból jöttem volna ide, és a kiállítást megnézve nem ugyanoda kellene visszamennem. (Kár!) Andrási Iona

Köszönet és hála a Balassi-évfordulós kiállítás méltó megjelenítéséért.

Korhú, finom és gazdag.

„Könyörgök tenéked / Hogy szentelj meg engem”

A Csabdi Általános Iskolából Czihári Vivien, Szarka Balázs, Tankó András

A kiállítást minden magyar középiskolásnak meg kellene tekinteni! Gyönyörű! Makó I.

Őszinte tisztelettel és szeretettel fejezem ki a kiállítás iránti érzelmeimet egy Borsod megyei RAGÁLY nevű település valamennyi lakosa nevében. Teszem ezt azért is, mivel 2004. október 16. óta a településünk általános iskolája a Balassi Bálint nevet viseli. A név választása kapcsolódik a településen élő báró Balassa Ragályi családhoz. Maradandó emlék a településen található Balassa-kastély. Elismerésem a kiállítás szervezőinek a szemet gyönyörködtető és nagyon gazdag munkáért. Dusek László, Ragály község polgármestere

Hálás szívvel köszönöm a Petőfi Irodalmi Múzeumnak, hogy (a „középkori irodalmi rommezőt” és a latin nyelven író Janus Pannoniust leszámítva) első magyar költő-íróknak ilyen kedves, meleg hangulatú kiállítást rendezett. További sikeres munkát és Boldog Új Évet kívánok: Szabó I. Tamás, Budapesti Corvinus Egyetem

Vitézek, mi lehet a széles föld felett szebb dolog – az költészetnél(?)

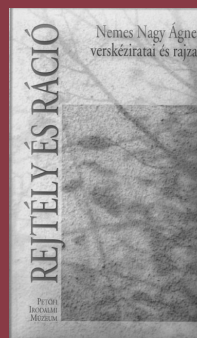
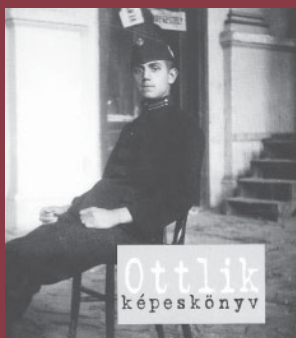
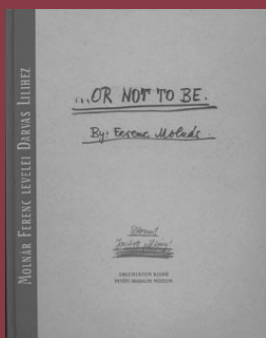
Nagyon ötletes, szép kiállítás, a gyerekeknek is tetszett, noha még nem tanultak nagy költőnkrol! Köszönjük!

Sebestyén Márta, valamint Álmos és Szabolcs nevű fia

A költőt és korát, szellemét, szerelmét frissen és gazdagon megidéző kiállítás. Gratulálók a rendezőnek, Szentmártoni Szabó Gézának és munkatársainak. Dr. Próki János

Gyönyörű a kiállítás! Látvány és irodalom együtt! A Petőfi Irodalmi Múzeum első helyen áll(hat) az európai kiállítások között, egyáltalán, ha van máshol ilyen. Aden Antalné

Kozma Éva

A PETŐFI IRODALMI MÚZEUM LEGÚJABB KIADVÁNYAI:

Idesereglik, ami tovatűnt. József Attila összes fényképe; szerk. Kovács Ida, PIM, 2005

Salvador Dalí mágikus illusztrációi 1944-1969; írta: E. Csorba Csilla-Wolfgang Maier-Preusker, PIM, 2005

Szentmártoni Szabó Géza: Áldott szép Julia. Kiállítás Balassi Bálint születésének ötödik századik évfordulóján; szerk. Thuróczy Gergely, PIM, 2005

Kultusz, mű, identitás. Kultusz történeti tanulmányok 4.; szerk. Kalla Zsuzsa-Takáts József-Tverdota György, PIM, 2005

Déry Tibor: A Halál takarítónője a színpadon; sajtó alá rendezte Botka Ferenc, PIM, 2004

„Egy ember, akit még eddig nem ismertünk”. A Petőfi Irodalmi Múzeum Jókai-gyűjteményének katalógusa. Kéziratai. Az író képzőművészeti alkotásai. Ábrázolások az íróról; szerk. E. Csorba Csilla, PIM, 2004

„...or not to be”. Molnár Ferenc levelei Darvas Lilihez; szerk. Varga Katalin, PIM-Argumentum Kiadó, 2004

Rejtély és ráció. Nemes Nagy Ágnes verskéziratai és rajzai; vál. és szerk. Kemény Aranka, PIM, 2004

Vezér Erzsébet: Megőrzött öreg hangok. Válogatott interjúk; PIM, 2004

Ratzky Rita: Vénusnak szép játéka. Erotika a magyar irodalomban; katalógus; szerk. Thuróczy Gergely, PIM, 2004

Ottlik képeskönyv; szerk. Kovács Ida, PIM, 2004

Mészáros Tibor: Márai Sándor bibliográfia; Helikon-PIM, 2003

Ratzky Rita-Thuróczy Gergely: „Költő hazudj, de rajt' ne fogjanak”. Arany János-émlékkiállítás; katalógus; PIM, 2003

Mérlegen egy életmű. Déry Tibor halálának 25. évfordulóján rendezett tudományos konferencia előadásai; szerk. Botka Ferenc, PIM, 2003

Déry Tibor: Barátságos pesszimizmussal; sajtó alá rendezte Botka Ferenc, PIM, 2003

Déry Tibor: Sorsfordító évek X-ben; sajtó alá rendezte Botka Ferenc, PIM, 2002

Déry Tibor: Szép elmélet fonákja; sajtó alá rendezte Botka Ferenc, PIM, 2002

Tasi József: Szilánkok. Válogatott cikkek, tanulmányok; PIM, 2002

Adyra gondolok. 125 vers Ady Endréről; vál. és szerk. Vezér Erzsébet és Maróti István, PIM, 2002

„Az igaz ember pedig hitből él”. Kerekasztal-beszélgetés a reformációról; szerk. Thuróczy Gergely, PIM, 2002

A forradalom után. Vereség vagy győzelem?; tanulmánykötet; szerk. Cséve Anna, PIM, 2001

Fráter Zoltán: „Nincsenek itt már farsangi hajnalok”. Ady és Csinszka pesti lakása; katalógus; PIM, 2001

E. Csorba Csilla-Kalla Zsuzsa: Gyümölcsfák, rózsák, regények. Jókai Mór és a Sváb-hegy; katalógus; PIM, 2001

Devecseriné Huszár Klára: Imátlan ima. Kortársak Devecseri Gábor emlékére; szerk. Maróti István, PIM, 2001

Ment-e a könyvek által a világ elébb? 26 vers Vörösmarty Mihály születésének 200. évfordulóján; szerk. Kovács Ida, PIM, 2001

Nagy Csaba: Szerb Antal bibliográfia; PIM, 2001

Szerb Antal válogatott levelei; szerk. Nagy Csaba, PIM, 2001

Kerényi Ferenc: „Tanuljátok meg, mi a költő...”. Petőfi Sándor állandó kiállítás; katalógus; PIM, 2000

Fábrí Anna: Napfény és holdfény. Jókai világa; katalógus; PIM, 2000

Az irodalom ünnepei. Kultusz történeti tanulmányok; szerk. Kalla Zsuzsa, PIM, 2000

IDEGEN NYELVŰ KIADVÁNYOK:

Once I lived, I, Sándor Márai. Patterns from a globetrotting Hungarian's life; írta és a kiállítást rendezte Mészáros Tibor, fordította Thomas Escritt, Londoni Magyar Kulturális Intézet, 2004

A guide to the Museum of Literature Petőfi; szerk. Cséve Anna-E. Csorba Csilla-Ratzky Rita, PIM, 2004

Literaturmuseum Petőfi. Ein kurzer Überblick; szerk. Cséve Anna-E. Csorba Csilla-Ratzky Rita, PIM, 2004

ELEKTRONIKUS ADATHORDOZÓK:

Kertész Imre: Hangskönyv – Részletek Kertész Imre műveiből, a szerző előadásában; 2 db audió-CD, szerk. Kelevéz Ágnes-Hafner Zoltán, hangmérnök Tausz Mihály; Magvető-PIM, 2004

Esterházy Péter: Egy nő. Fölvess Esterházy Péter; 3 db audió-CD, rendezte Magos György, szerk. Kelevéz Ágnes, hangmérnök Tausz Mihály; Magvető-PIM, 2004

Balassi-A költő élete és versei. „Az jó hírért, névért...”-A Balassi Bálint születésének 450. évfordulója alkalmából készült vándorkiállítás interaktív katalógusa; CD-ROM, szerk. E. Csorba Csilla - Várkonyi Gábor, tervezte Virágvölgyi András; PIM, 2004

Teremtett és megőrzött világok-Filmetűd a Petőfi Irodalmi Múzeum alapításának ötvenedik évfordulójára; VHS, DVD, forgatókönyv Maróti István, operatőr-rendező Kovács Béla; PIM, 2004

Kölcsey Ferenc: Hymnus-Vörösmarty Mihály: Szózat. Két magyar vers tizenhét nyelven; audió CD, angol-magyar nyelvű kísérőfüzet, szerk. Horváth László - Maróti István, hangtechnika Tausz Mihály; PIM, 2004

Aranyhangok I.-Válogatás a Petőfi Irodalmi Múzeum Hangtárának gyűjteményéből; audió CD, kísérőfüzet, szerk. Kelevéz Ágnes, hangrestaurálás Bolla György, megjelent a PIM ünnepélyes milleniumi megnyitójára (2000. nov. 30.); PIM, 2000

„Csak idegenben érti meg az ember...”-Hangdokumentumok Márai Sándor életéből; audió CD, szerk. Maróti István - Mészáros Tibor, hangrestaurálás Bolla György, megjelent Márai Sándor születésének századik évfordulója alkalmából; Petőfi Irodalmi Múzeum és Kortárs Irodalmi Központ Hangtár; 2000

KIÁLLÍTÁSOK

„Tanuljátok meg, mi a költő...”

Állandó Petőfi Sándor-kiállítás

Salvador Dalí mágikus illusztrációi 1944- 1970

(2005. június 5-ig)

„Idesereglik, ami tovatűnt”

József Attila összes fényképe

(2005. november 1-jéig)

„A vidám természetű poéta”

Kiállítás Csokonai Vitéz Mihály halálának 200. évfordulója tiszteletére

(2005. október 15-ig)

50 év – 50 fotó

a múzeum fényképezéseinek szemével

(2005. június 30-ig)

Életem regénye

Móricz Zsigmond-életműtárlat az író születésének 125. évfordulóján

(2005. augusztus 31-ig)

„Ahogy lehet”

Reményik Sándor-émlékkiállítás

(2005. június 30-ig)

Ady-oltár

Melocco Miklós szoborkompozíciója, 1977